
FORNLEIFASKRÁNING Á DEILISKIPULAGSREIT Í ÓLAFSDAL

VIÐAUKI MEÐ DEILISKIPULAGSGREINARGERÐ

BIRNA LÁRUSDÓTTIR OG SIGRÍÐUR ÞORGEIRSDÓTTIR

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS
REYKJAVÍK 2016
FS618-16131

Ljósmynd á forsíðu er af veggjum fjóss 004. Við hlið þess rennur bæjarlækur í manngerðum farvegi, sjá 064. Horft er í suðvestur.

©2016

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES

BÁRUGÖTU 3

101 REYKJAVÍK

SÍMI: 551 1033

FAX: 551 1047

NETFANG: fsi@instarch.is

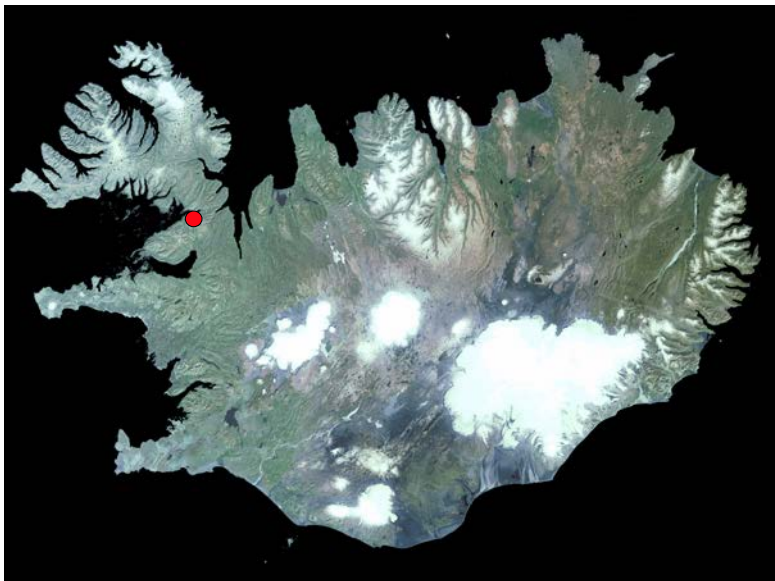
www.instarch.is

EFNISYFIRLIT

1. INNGANGUR	5
2. SAGA FORNLEIFASKRÁNINGAR OG LÖGGJÖF	7
3. AÐFERÐIR VIÐ FORNLEIFASKRÁNINGU	9
4. FORNLEIFASKRÁ	11
5. SAMANTEKT	48
HEIMILDASKRÁ	50
KORT 1	51
KORT 2	52
KORT 3	52
KORT 4	52
KORT 5	54
LOFTMYNDIR.....	58

1. Inngangur

Sumarið 2015 gerðu Fornleifastofnun Íslands ses og Minjavernd samkomulag um að Fornleifastofnun myndi sjá um úttekt á fornleifum á deiliskipulagsreit á jörðinni Ólafsdal í Dalasýslu. Reiturinn, sem alls er um 11 ha að stærð, nær yfir stóran hluta af heimatúni Ólafsdals og spölkorn suður og vestur fyrir það. Markmið deiliskipulagsins er uppbygging menningartengdrar ferðaþjónusut. Til stendur að viðhalda byggingum í Ólafsdal og endurreisa hús og valin mannvirki sem hafa fallið eða verið rifin, eins og segir í meðfylgjandi deiliskipulagstillögu. Í Ólafsdal var rekinn búnaðarskóli á árunum 1880-1907, sá fyrsti á Íslandi, og setja mannvirki frá þeim tíma mjög mark sitt á landslagið, bæði húsaleifar, garðlög, áveituskurðir og beðasléttur svo eitthvað sé nefnt. Tiltölulega litlu hefur verið raskað í túninu eftir að búnaðarskólinn leið undir lok. Endurbyggingin miðast við tímabilið frá um 1900-1905 en um það eru góðar heimildir, bæði af ljósmyndum og túnakortum. Er fyrirhugað að endurreisa bæði hús og önnur mannvirki á borð við vegi og áveitur. Þessi heildarhugsun er lögð til grundvallar, þ.e. að huga að landslaginu sem heild og varðveita og kynna minjar með því að byggja upp. Auk þess verður lögð áhersla á rannsóknir og fræðslu. Deiliskipulagstillagan sjálf var samvinnuverkefni Landmótunar, Hjörleifs Stefánssonar og Birnu Lárusdóttur.

Fornleifaskránni, sem hér fylgir í viðhengi, var ekki einungis ætlað að uppfylla ákvæði laga, heldur að leggja grunn að greiningu landslagsins og skapa þannig styrkari grundvöll að framtíðarskipulagi staðarins. Í framhaldinu verða minjar á allri jörðinni skráðar síðsumars 2016 og rituð ítarleg skýrsla í kjölfarið.

Heimildaskráning um fornleifar á öllum jörðum í Saurbæjarhreppi í Dalasýslu lá fyrir þegar vinnan hófst en hana hafði Fornleifastofnun unnið fyrir styrk frá IMPRU,

nýsköpunarmiðstöð Iðntæknistofnunar árið 2006.¹ Um vettvangsrannsókn sáu Birna Lárusdóttir og Sigríður Þorgeirsdóttir en öll úrvinnsla var í höndum Birnu.

¹ Sigrún Inga Garðarsdóttir og Andrea S. Harðardóttir 2006.

2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Skráningin sem hér er til umfjöllunar fellur undir deiliskráningu sem er nákvæmari útfærsla á aðalskráningu. Deiliskráning er yfirleitt aðeins gerð þar sem unnið er að deiliskipulagi eða umhverfismati. Við deiliskráningu er gengið kerfisbundið um úttektarreit og allar fornleifar sem finnast á afmörkuðu svæði færðar á skrá. Þar af leiðandi er venjan að gaumgæfa mjög vel þau svæði þar sem framkvæmdir standa fyrir dyrum. Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Fornleifaskráning er bundin skipulagsgerð í lögum um menningarminjar (nr. 80/2012) en þar segir í 16. grein:

Skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skal fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Áður en deiliskipulag er afgreitt eða leyfi til framkvæmda eða rannsókna er gefið út skal skráning ætíð fara fram á vettvangi. Minjastofnun Íslands setur reglur um lágmarkskröfur sem gera skal til skráningar fyrir hvert skipulagsstig og er heimilt að gera samkomulag við skipulagsyfirlönd um framvindu skráningarstarfsins enda sé tryggt að því verði lokið innan hæfilegs tíma.

Mat á áhrifum skipulags á fornleifar gerir kröfur um fjölpætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í lögum um menningarminjar víðtæk. Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru

friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs [100 ár], má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
 - b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
 - c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
 - d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
 - e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
 - f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
 - g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
 - h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
 - i. skipsflök eða hlutar þeirra.
- Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

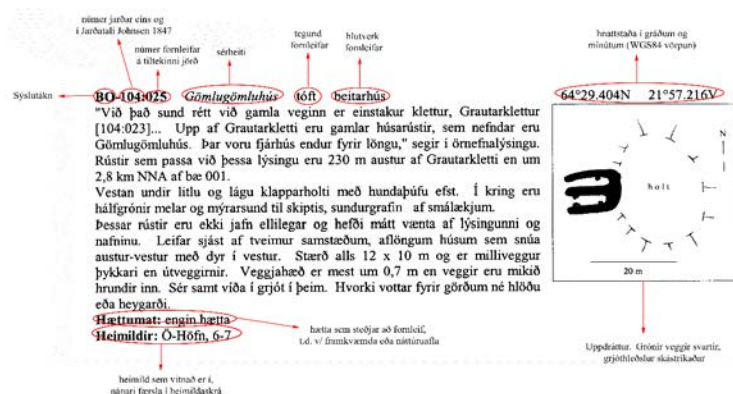
Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

Skráningin var gerð fyrrihluta júnímánaðar 2016. Áður en farið var á staðinn var farið ítarlega yfir heimildir og loftmyndir kannaðar. Auk þess voru loftmyndir teknar á staðnum með flygildi þegar sól var lágt á lofti og leiddu margt áhugavert í ljós. Ljósmyndir af minjum eru víða í fornleifaskránni en þó skal bent á að yfirlitsloftmyndir aftast gefa oft betri mynd af minjum á borð við garðlög og beðasléttur. Allar sýnilegar minjar voru mældar upp á staðnum með TRIMBLE staðsetningartæki sem fengið var að láni hjá Minjastofnun Íslands. Eftir að vettvangsvinnu lauk uppgötvuðust nokkrar minjar til viðbótar bæði af loftmyndum og eldri túnakortum og er þess sérstaklega getið þar sem við á.

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: SP-098:012). Fornleifaskráin samanstendur af lista yfir þær fornleifar sem skráðar voru á vettvangi innan rannsóknarsvæðis en númer sem vantar inn á milli eru utan deiliskipulagsreits og verður gerð grein fyrir þeim síðar í sérstakri skýrslu.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið

Dæmi um skráningu á minjastað. Við skráningu í Vaglakógi voru hnit þó tekin í ISN93 en ekki WGS84

mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð á tvennan hátt. Annars vegar með handhægum GPS staðsetningartækjum (ISN93) og hins vegar voru allar sýnilegar minjar mældar upp með GPS-stöð af gerðinni Trimble Geoexplorer 6000, þar sem áætlað frávik frá miðju er innan við 1 metri. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

4. Fornleifaskrá

DA-198 Ólafsdalur

1847: 40 hdr. JJ, 172.

Um 1274: Máldagi Mariukirkju í Garpsdal. "Þangat skal giallda tijunder af Jngunar stodum oc vr Olafs dal ." DI, II, 118; 1324: Máldagi Mariukirkju í Garpsdal. "Þangad liggia vndir xiiij bæir ad tijundum oc half tijund or olafsdal." DI, II, 577. 1354: Máldagi Mariukirkju að Hvoli í Saurbæ. "Þangad liggur tijvnnd oc lysitollur af viij. bæivm oc hálf tiund vr Oláfsdal." DI, III, 79. 1397: Máldagar Vilchins biskups fyrir kirkjum í Skáholtbiskupsdæmi. "CLXXXV. ad Hvole. ... Þangad liggur tiund oc lysitollar af viij bæiumm og half tiund vr olafsdal. enn oll onnur skyllda til Hvóls."" DI, IV, 155.

"Eins og kunnugt er, er Ólafsdalur kenndur við Ólaf belg, er fyrstur nam Ólafsvík, en síðar Belgsdal í Saurbæ og síðast Ólafsdal." (Ö-Ólafsdalur b,2)

1918: Tún 18,6 ha, garðar 1220m². "Silúngsveiði er þar varla fyrirhafnarverð. Túnið spillist sumstaðar af vatnssuppgangi, og skefur á það sand sumstaðar. Þar er og komið í órækt af áburðarleysi, því peningur er offár [svo]. Engjar spillast jafnlega af skriðum, og Ólafsdalsá ber á þær sand og grjót. Hagar eru mestapart fordjarfaðir af skriðum, so jörðunni liggur við að hún fáið ei byggð, og er því bæði af landskuld stórum afturfært og kúgildum fækkað. Torfrista slæm. Eldiviðartak ekkert. Hættusamt af dýjum og lækjum, einkum á vordag." JÁM VI, 175.

DA-198:001 Ólafsdalur bæjarhóll bústaður

Í Ólafsdal er myndarlegur bæjarhóll rúma 100 m upp og austur af skólahúsinu. Upp á hann liggja leifar af vegi, sjá 095. Þetta svæði er kallað Rústarvöllur. Á túnakorti 1888 er merkt þar ein tóft en ekkert mannvirki er sýnt á hólnum 1905.

Grösugur hóll í túniHóllinn hefur ekki verið mældur nákvæmlega upp þegar þetta er ritað, enda skammt utan við mörk deiliskipulagssvæðis. Þó er ljóst að vegur, sem fyrirhugað er að endurbyggja, liggur upp á hann (095) og því er hér gerð stuttlega grein fyrir bæjarhólnum. Hann er stór og myndarlegur, líklega allt að 100 x 60 m stór frá norðri til suðurs

Bæjarhóllinn í Ólafsdal sést hér hægra megin við miðja mynd. Í honum er kálgarður og hvít yfirbreiðsla að hluta.

og allt að 2 m hár en sennilega er hann náttúrulegur að einhverju leyti. Af túnakortum af Ólafsdal að dæma hafa ekki staðið nema ein útihús á staðnum eftir 1880. Þar að auki hafa verið þar kálgarðar, líklega í tíð Torfa, og hafa hugsanlega raskað yngstu mannvistarlögum í hólnum. Sama má segja um kálgarð sem enn er í fullri notkun uppi á hólnum. Ekki er fullljóst hvenær síðustu bæjarhús voru flutt frá þessum stað en þó sennilegt að það hafi gerst við upphaf Ólafsdalsskóla. Ekki sjást eiginlegar rústir uppi á hólnum aðrar en leifar kálgarða, sem ekki virðast mjög gamlir. Kálgarður sem enn er í notkun á vegum Ólafsdalsfélagsins er á suðurhluta hólins og hefur talsvert verið plægt þar og rótað upp jarðvegi. Sennilega hefur hálfkirkja, sem heimildir geta um í Ólafsdal, einnig staðið á sama hól.

Hættumat: stórhætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Túnakort 1905; Túnakort 1888

DA-198:002 heimild um hálfkirkju

ÓLAFSDALUR (D) (SAURBÆJARÞING) - HÁLFKIRKJA

[um 1274]: [til Garpsdals] skal giallda tijunder ... vr Olafs dal; Máld DI II 118 [Garpsdals] [1324]: [til Garpsdals] liggia vndir xiiij bæir að tijundum og half tijund or olafsdal; Máld DI II 576-577 [Garpsdals] [1354]: [til Hvols liggur] hálft tiund vr Olafs dal. enn oll onnur skylda thil huolz; Máld DI III 79 [Hvols] 1397: [til Hvols liggur] half tiund vr Olafsdal. enn oll onnur skylda til Hvóls; Máld DI IV 154-155 [Hvols] sbr. PP 168

Ekki er vitað hvar bænhusið stóð en þó sennilegt það hafi verið á bæjarhól 001.

Heimildir: DI II, 118; DI II, 576-577; DI III, 79; DI IV, 154-155; PP, 168

DA-198:003 mannvirki smiðja

65°25.175N 21°44.743V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð hús skammt austan við skólahúsið norðanvert. Þetta var smiðja. Til eru gamlar

Smiðjugrunnur sést hér hægra megin við vatnhús 048 sem er með uppistandandi veggjum en þaklaust

ljósmyndir af smiðjunni, bæði teknar úr austri og vestri eða suðvestri, líklega skömmu eftir 1900. Hún var úr timbri og sneri stöfnum í norður og suður en lægri skúrbygging var meðfram austurhlöðinni.

Grunnurinn undan smiðjunni sést enn vel 5-6 m austan við skólahúsið og beint norðan við grunn mjólkurhúss 048. Væntanlega hefur smiðjan verið risin fyrir 1888 en á túnakort frá því ári sést bygging á

þessum stað. Smiðjan mun hafa verið rifin upp úr 1930. Á hlaðinu austan við skólann. Grunnurinn er grjóthlaðinn, alls um 8 x 7 m stór frá norðri til suðurs og virðist bæði aðalhúsið og skúrbyggingin hafa staðið á honum. Grunnurinn er að mestu gróinn að ofanverðu en hlaðinn kantur sést að utanverðu, hæstur að norðan, allt að 0,4 m. Auk þess sjást leifar af hlaðinni stétt meðfram grunninum að norðan og vestan - hún sést einnig á ljósmynd frá því um 1900. Þústin lækkar og fjarar út til suðurs. Norðan til í þústinni vottar fyrir grjóti í dæld og lítur helst út eins og leifar af hlaðinni þró, um 2 x 1 m frá norðri til suðurs - þetta gæti þó verið seinni tíma rask. Alveg jarðlæg og einföld hleðsla sést til suðurs frá grjótinu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; Túnakort 1888; Ljósmyndir JG71 og JG77

Suðurgafll og austurveggur fjóss 004. Undir veggnum rennur bæjarlækurinn. Horft í NNV.

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð um 30 m sunnan við skólahúsið. Þetta mun vera fjósið en veggir þess eru enn uppistandandi að öllu leyti um 35 m sunnan við skólahúsið. Fjósið er talið reist á bilinu 1897-1898 og ári síðar var bætt við það haughúsi að sunnanverðu en það mun nú horfið. Fjóssins er getið í áætlun um eignir skólans 1899 og er þar talið fyrir 15 nautgripi. Það sést á ljósmynd frá því skömmu eftir 1900. Af túnakortum að dæma hefur ekki staðið hús á þessum stað fyrr en fjósið var reist.

Gróið tún. Bæjarlækurinn 064 rennur fast austan við

fjósvegginn og hefur verið veitt inn í fjósið skv. heimildum þótt nú sjáist þess ekki merki. Fjósið er merkileg bygging og standa veggir þess að öllu leyti enn en eins og áður segir er haughúsið horfið með öllu. Veggir eru hlaðnir úr grjóti sem hefur verið límt eða stept saman og er væntanlega hluti af því grjóti sem Torfi stóð fyrir að var sprengt með púðri og sennilega höggvið til að einhverju leyti til nota í húsbyggingar.

Alls er byggingin um 20 m löng frá norðri til suðurs og 6-7 m breið og skiptist í tvennt

Norðurgafll og vesturveggur fjóss 001. Horft í SSA.

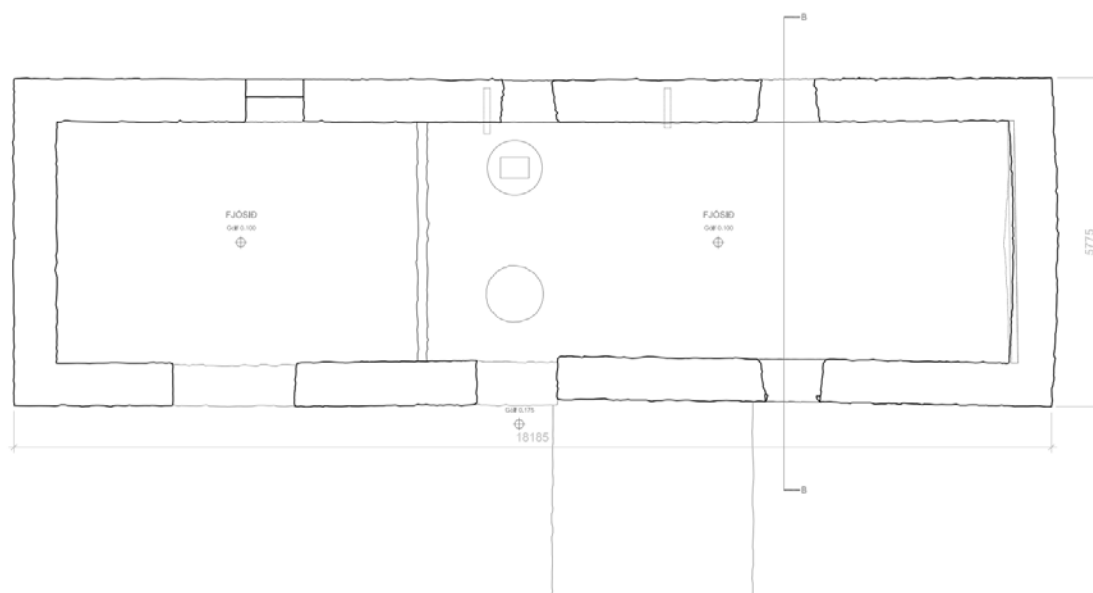
með mjóum, steinsteyptum vegg (ekki hlöðnum). Einn gluggi er sunnarlega á vesturhliðinni - vottar fyrir steypu í gluggaopi. Í syðra rými eru tveir gluggar sem vísa til fjalls, hátt í 1 x 2 m að stærð, leifar af steypu og timbri sjást efst á veggjunum. Suðurgafll er spísslaga og rís hátt upp, allt upp í um 4 m en veggur að norðanverðu er láréttur að ofan. Gólf er grasi gróið. Norðurpartur af byggingu er minni en sá syðri. Leifar af steyptri plötu sjást við

vesturhlið þar sem hafa verið leifar ofan af haughúsi líklega - steipt yfir þró. Steypa á milli steina sést aðallega að utanverðu en að innanverðu er grjóti smeygt inn í eyður - mjög vandlega gert og traust. Undir austurhlið hússins rennur bæjarlækurinn 2-3 m frá veggnum í átt að mjólkurhúsi 048.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; Játvarður Jökull Júlíusson 1986, bls. 119-120; Ljósmynd JG77

Grunnteikning af fjósinu frá Gullinsniði:

DA-198:005 Suðurhús þúst skemma

Grunnur undan húsi sést um 8-10 m suður af skólahúsi. Þar stóð eldra skólahús, sem var fært af upprunalegum grunni sínum eftir að það skemmdist í óveðri 1895. Nýtt skólahús var þá reist á eldri grunni, það sem enn stendur.

Grunnur undan Suðurhúsi 005 sést hér vinstra megin við skólahús.
Loftmynd tekin úr flygildi.

tveimur stöðum steypubútar. Grunnurinn er grónari og lægri að norðanverðu en að sunnan rís hann allt að 0,6 m.

Hættumat: engin hættu

DA-198:006 mannvirki hlaða

65°25.144N 21°44.766V

Hlaða 006 sést hér vestan við fjós. Loftmynd tekin úr flygildi.

Gamla skólahúsið, sem nefnt var Suðurhús, var endanlega rífið um 1980. Húsið sést á ljósmyndum frá því um og eftir 1900 og er sýnt á þessum stað á túnakorti 1905 og 1918 þar sem það er merkt sem skemma. Í túni, fram af er brekka mót vestri. Á sama hól og yngri skólahús - hóllinn rís heldur hærra á þessum stað. Mjög greinilegur grunnur sem er um 8 x 6 m stór frá norðri til suðurs. Hann er alveg gróinn að ofanverðu en sér bæði í grjóti og steypu í hliðum - grjóthleðsla neðar en steypur kantur þar ofan á. Á suðurhlíð liggja á

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð hús sem mun hafa verið hlaða skammt vestan við fjósið (004), hinum megin við veginn (leiðina) 007. Þar sést enn steypur grunnur, skammt vestan við fjósið 004. Á eldri túnakortum (frá 1884 og 1888) sést bygging á sama stað en þó hefur hún sennilega ekki náð jafnlangt til suðurs. Ekki er ljóst hvort það var einnig hlaða en á þeim tíma var fjósið ekki risið. Umrædd yngri hlaða sést á ljósmynd frá því

skömmu eftir 1900. Gróin brún í túni og hallar þar niður af til vesturs. Alls er grunnurinn um 13 x 4,5 m að stærð og er ekki alveg samsíða fjósinu heldur vísar meira NV-SA. Talið er að bil milli fjóss og hlöðu stafi af ótta við eldhættu. Steyptur grunnur, gæti verið úr heldur yngri steypu (fyrir eftir mótatimbur og járnbindingar) heldur en það sem er í fjósi. Hlaðið undir og síðan steipt ofan á á þremur hliðum - ekki að sunnanverðu heldur er þar óljósari kantur. Botn hlöðunnar er örflítið niðurgraffinn. Steypuleifar liggja inni í rústinni, m.a. bogadregin steypubrot (úr súrheysturni?). Á ljósmynd frá 1906 sést að hús var sambyggt hlöðunni að sunnanverðu. Ekkert mótar fyrir því nú en þar mun hafa verið hesthús.

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; Túnakort 1888; Túnakort 1884; Ljósmynd JG80

DA-198:007 vegur leið

Samkvæmt túnakortum frá 1905 og 1918 lá leið frá skólahúsinu og til suðurs milli fjóss (005) og hlöðu (006) og

Syðsti hluti vegar 007, sunnan túns, horft í suður.

suðureftir meðfram allri vesturrönd túnsins, um 430 m vegalengd. Þetta er kerruvegur sem var lagður í tíð búnaðarskólans. Hann lá alla leið að mógröfum 052 og sennilega hefur angi úr leiðinni einnig legið að tóvinnuhúsi 063. Vegurinn sést á alls rúmlega 520 m löngum kafla. Vegurinn liggur um mýri syðst en síðan í vesturjaðri túns. Vegurinn á upptök um 550 m suður af bæ, sunnan við tún á mógrafasvæði 052 - nálægt túnskika sem líkega er Móhúsatún sem nefnt er í örnefnalýsingu.

Þar er vegurinn mjög veglegur og upphlaðinn um meira en 1 m, grasi vaxinn í grösugu móþýfi, allt að rúmlega 5 m breiður, liggur beint í norður en sveigir svo til norðvesturs upp brekkuna. Áður en að brekkunni kemur eru rof í gegnum hann á þremur stöðum, líklega vegna vatnsaga en þó virðist á einum stað, næst holtinu, sem vegurinn hafi hreinlega verið grafinn sundur við mótekju á um 10 m kafla. Á einhverjum þessara staða má ætla að ræsi hljóti að hafa leitt vatn undir veginn. Norðan við þennan stað, rúma 90 m norður af suðurenda, liggur vegurinn upp á þurrt holt og sveigir þá í norðvestur og er þar með allt öðru móti, ekki upphlaðinn heldur líkari uppgrónum slóða og austurbrún mjög óskýr - hleðsla sést hins vegar með vesturbrún, eins og hlaðinn kantur. Vegurinn er á þessum slóðum um 2-3 m breiður. Enn eitt rof er á honum er við vesturendann á túngarði 065. Þá er komið inn í túnið en þar er vegurinn einkennilegur á kafla, vesturhlið hlaðin hærra upp en austurhliðin og engu líkara en hann þjóni þar hlutverki túngarðs. Á ljósmynd frá því um 1900 sést raunar að girðing hefur verið þar ofan á vesturbrún vegar. Að utan er hleðslan allt að 0,6 m há en hallar í fláa inn á túnið til austurs. Eftir um 40 m verður vegurinn aftur meira sannfærandi, jafn beggja megin. Þegar komið er að tóft 023 liggur vegurinn fast á brúninni eða austan við tóftina og sést sem sléttur stallur þar, um 3 m á breidd. Þegar komið er framhjá liggur hann alveg fremst á brún og bratt er fram af honum til vesturs. Hann liggur svo á brún fast ofan við kálgarð 025 en verður síðan óljós þegar komið er nær fjósi 004. 50-70 m sunnan við fjós hefur verið brú á veginum yfir lítinn og grunnan skurð - þar sjást leifar af rúmlega 2 m breiðri timburbrú úr tveimur rekaviðardrumbum og hefur verið smíðað ofan á hana. Allt er þetta morkið og niðurfallið en síðar hefur verið lögð járnplata yfir. Í framhaldi af brúnni er varla hægt að tala um

upphlaðinn veg til norðurs, hann endar í óljósum hjólförum - en annars hefur megnið af veginum ekki verið keyrt í seinni tíð. Rétt utan við girðingu er síðan annar vegur utan við tún sem gæti hafa tengst þessum, sjá 090.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; ljósmynd JG80

Brú á vegi 007, horft í norður

DA-198:008 þúst tún

65°25.190N 21°44.781V

Beðasléttur 008, horft til norðurs út um glugga á skólahúsi.
Meðfram jaðri þeirra að vestan sjást leifar af vegi 073.

Beðasléttur eru í túni fast norðan við skólahús og heimkeyrslu, ofan við minnismerkið af Torfa og Guðlaugu. Grösugt tún. Þetta er ofan á háhæð sem hallar að mestu leyti frá til vesturs og norðurs. Rafmagnskassi hefur verið settur niður í austurenda beðasléttanna um miðbik svæðisins og er ekki til mikillar þýði. Girðing er við norðausturhornið á sléttunum. Þetta eru allra greinilegustu beðasléttur í Ólafsdal, ekkert teknar að hlaupa í þúfur, og má sennilega þakka það því hversu þurrhent er á staðnum. Þær eru kúptari en gengur og gerist með aðrar sléttur á svæðinu, sérstaklega í miðjunni, allt að 0,5 m háar og liggja frá austri til vesturs, alls 8-9 talsins og ná yfir svæði sem er alls um 50 x 30 m stórt frá norðri til suðurs. Lengstu sléttur eru nyrst en þær smástyttaðast til suðurs. Sérhver slétta er um 5 m breið að jafnaði, allt frá tæpum 5 m og upp í tæpa 6. Aðeins örlítill halli er á svæðinu til austurs, að bæjarlæk 064 sem þar rennur meðfram austurenda sléttanna frá norðri til suðurs. Leifar af vegi 073 liggja meðfram sléttunum að vestanverðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

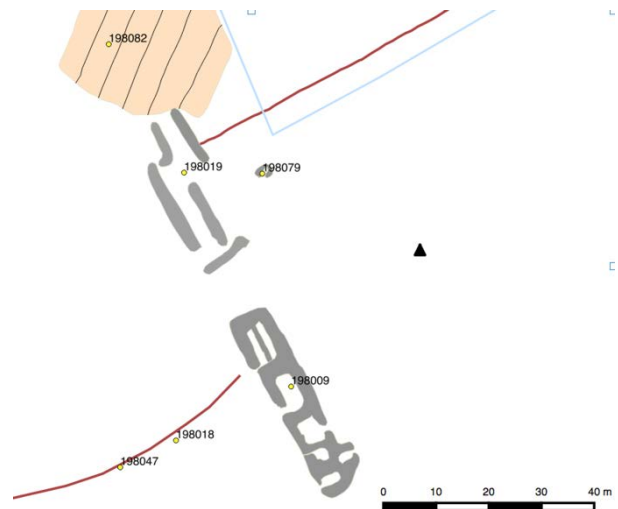

Nyrðri hluti útihússtóftar 009, horft í norður.

austurvegg og lítið sem ekkert sér í grjóti. Ekki sést augljós tenging milli fjárhúss og hlöðu en op hefur verið á báðum húsum í vestur sunnarlega. Mikil gróska og grænka er í öllum þessum rústum. Þegar þarna er komið fer rústin mjög lækandi og þar vottar fyrir nokkrum óljósum tóftum en allra syðst í samstæðunni er greinileg tóft og enn í henni sperrur og járn - ekki beint heillegir veggir samt. Þetta gæti hafa verið hesthús eða hænsnakofi. Mikið rof er í syðsta parti tóftar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905

Samkvæmt túnakortum frá 1888, 1905 og 1918 lágu traðir upp að skólahúsinu frá vestri til austurs. Þær hafa af eldri túnakortum að dæma haldið áfram alla leið upp að gamla bæjarstæðinu (001) og sjást þar enn leifar af upphlöðnum vegi, sjá 095. Í athugasemdum við örnefnaskrá segir: "Í átt til bæjar og niður af Háavelli er brekka, sem heitir Barð. Í átt að ánni með henni niður að Tröð og neðan húss heitir Bæjarvöllur. Þá er Tröðin niður úr túni niður á árbakkann." Nú liggur malarvegur upp að skólahúsinu úr vestri þar sem traðirnar voru. Þeim var rutt út ásamt fleiri húsaleifum um 1970 en nú hefur syðri traðarveggurinn verið endurhlaðinn að hluta. Syðri veggurinn er hlaðinn úr grjóti og er 40-50 m langur, nær niður á h.u.b. miðjan Bæjarvöll en svo heitir túnskikinn vestan við skólahúsið. Af túnakorti frá 1905 að dæma hafa traðirnar verið breiðari en aðrir vegir á svæðinu og fremur rúmar miðað við það sem gengur og gerist með traðir, líklega allt að 6-8 m breiðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; Túnakort 1888; Ö-Ólafsdalur a, 4

Upphlaðinn traðarveggur 012 framan við skólahúsið, horft í suðaustur.

DA-198:013 heimild um kvíar

65°25.190N 21°44.865V

Samkvæmt túnakortum frá 1905 og 1918 voru kvíar út við vesturmörk túnsins, norðan við vesturenda traðanna 012. Þær sjást ekki á korti frá 1888 og hafa því verið reistar eftir það. Kvíarnar sjást einnig á ljósmynd frá því um 1900. Þar sést að þær hafa verið hlaðnar úr torfi og grjóti og hafa haft sérstakan suðurgafli en ekki verið samhlaðnar traðarendanum. Túnendi, vegur er sunnan við og sveigir svo í norður - það er heimkeyrslan. Kvíarnar eru horfnar, enda var þessi hluti túnsins sléttður upp úr 1970. Þó eru grænkulínur í túni aðeins ofan við staðinn en virðast ívið of ofarlega til að stemma við túnakortin. Staðsetning kvíanna er áhugaverð, enda hafa þær blasað við öllum sem komu heim að Ólafsdal. Þær hafa af kortum að dæma verið um 10 x 5 m stórar frá N-S og snúið með op í norðurátt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; Ljósmynd JG77

DA-198:014 heimild um skemmu

65°25.177N 21°44.857V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús, þar merkt skemma, út við vesturmörk túnsins, um 20 m sunnan við kvíarnar (013) og fast sunnan við vesturenda traðanna 012. Hús er sömuleiðis á þessum stað á korti frá 1905, en ekki hefur það skilgreint hlutverk þar. Þetta hús mun einnig hafa gegnt hlutverki hesthúss. Húsið er nú horfið, en það er eitt þeirra mannvirkja sem var sléttað í tún um 1970. Tún. Húsið sést vel á ljósmynd sem tekin var um 1900. Það var hlaðið í grunninn úr torfi og grjóti en hafði timburstafna sem sneru í austur og vestur. Nú sjást engar mannvirkjaleifar á þessum stað en þar er nú grjóthrúga og mól í sverði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918; Túnakort 1905; Ljósmynd JG77

DA-198:015 mannvirki hjallur

65°25.160N 21°44.765V

Samkvæmt túnakorti frá 1905 stóð hús rétt vestan við gamla skólahúsið (Suðurhús) 005. Þetta mun hafa verið

þurkhjallur. Talið er að hann hafi verið reistur fyrir 1899 en rifinn 1963. Hann sést á ljósmynd sem er líklega frá því skömmu eftir 1900.

Snögggróinn hóll í túni. Þar er sina og heldur snögggrónara en umhverfið. Hér vottar mjög óljóst fyrir grunni sem er alveg jarðlægur. Hann er fast upp við grunn gamla skólahússins að vestan (innan við 1 m á milli) og er grunnurinn rúmlega 7 x 3 m stór frá norðri til suðurs. Aðeins örlar á grjóti í sverði á nokkrum stöðum en annars markast grunnurinn fyrst og fremst af gróðurbreytingum.

Óljós grunnur undan hjalli 015 sést hér vinstra megin og neðan við miðja mynd. Horft í norður.

Hjallurinn sést vel á ljósmynd af húsum í Ólafsdal sem tekin er úr suðvestri. Hann hefur verið vandað hús að því er virðist og snúið göflum í norður og suður, með inngang á norðurgafli.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Túnakort 1905; Ljósmynd JG71

DA-198:016 heimild um útihús

65°25.138N 21°44.780V

Hugsanlegar mannvirkjaleifar eru utan í brekkubrún um 7 m vestur af norðurenda hlöðunnar 006. Þótt nokkur mannvirki séu sýnd á svæðinu á túnakortum virðist ekkert af þeim koma heim og saman við þetta. Ekki er vitað hvaða mannvirki stóð á þessum stað. Grasi gróin brekkubrún, bratt niður af til vesturs. Þetta er í túnjaðri. Dæld, greinilega manngerð undir 2 m háum bakka, vottar fyrir hleðslu að sunnan og vestan, dýpt um 0,4 m. Dældin er um 3 m löng og 1 m breið.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Túnakort 1918; Túnakort 1905

Vegur 017, horft í norður.

Vegur sést liggja skáhallt upp holt um 15 m austan við grunn undan tóvinnuhúsi 063. Snögggróið fremur bratt holt. Vegurinn sést á rúmlega 20 m kafla ofan við tóvinnuhúsgrunninn og liggur hér um bil NV-SA. Hann liggur skáhallt upp holtið til NV. Vegurinn er að líkindum of mjór til að hafa verið vagnfær, varla nema 1 m á breidd víðast hvar og liggur upp í sneiðing. Hann sést best við mynni Vélalækjar - en þar virðist af ljósmynd að dæma sem vatn hafi verið leitt niður í stokk. Virðist hafa verið hlaðið undir hann þar og svo sjást dálitllar leifar af hlöðnum kanti neðar í brekkunni en allt er þetta þó vel grasi gróið. Þegar komið er upp á holtið sjást kindagötur í framhaldinu, bæði í N og NA. Sennilega hefur þessi vegur mætt kerruvegi 007, sem liggur á þessum slóðum rúmum 50 m norðaustar, þótt ekki hafi þessi vegur verið jafnmikið mannvirki. Líklegt er að hér hafi verið gengið og mögulega farið með hesta en hafi menn farið með hestvagna að tóvinnuhúsi má geta þess til að fært hafi verið um Ólafsdalseyrrar, enda eru þær flatar og harðlendar og að mestu hindranalausar. Þar mótast þó ekki fyrir vegi. Þess má geta að ull var flutt víða að úr nágreinninu til vinnslu í tóvinnuhúsi.

Hættumat: engin hætta

Samkvæmt túnakorti frá 1888 nefndist einn hluti túnsins Traðarvöllr [svo]. Traðarvöllur er túnið kringum löngu útihústóftina, sjá 009. Hann er um 250 m suður af skólahúsinu. Óslegið tún. Hér er örnefnið eitt til vitnis og ekki vitað hvaða tröð er kennt við. Ekki er ósennilegt að það hafi verið gerði eða nátthagi, líkt og í túninu Steintröð, sem er norðan við tröðina heim að bæ og er kennt við gerði, líkt nátthaga, sem þar var (sjá 043). Engar slíkar minjar eru sýnilegar í túninu. Þó má geta þess að óglöggt mótast fyrir signu garðlagi í túninu sem eingöngu sést á loftmynd, sjá 047.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:**Túnakort 1888

Samkvæmt túnakortum frá 1884 og 1888 var aflöng tóft sunnarlega í túni, fast norðan við útihús 009. Ekkert mannvirki er sýnt á þessum stað á yngri kortum, frá 1905 og 1918. Í túnjaðri. Nokkuð skýr ummerki sjást, veggjarbrot og hleðslur, en erfitt að segja til um hlutverk þessa mannvirkis, enda myndar það ekki heila tóft eða órofa heild. Það sem nú sést eru í meginatriðum fjórar algrónar veggjarhleðslur, misgreinilegar, sem liggja norður-

suður á svæði sem er alls um 28 x 12 m stórt frá N-S. Norðvestast á svæðinu er stór jarðfastur steinn og uppvið hann austanverðan er ein af þessum hleðslum, sú staðilegasta og sú sem helst væri hægt að bendla við að vera úr húsi. Hugsanlegt er að hér hafi verið kálgarður, eða gæti verið að séu hér leifar af byggingu sem hefur mikið verið raskað. Þess má geta að á ljósmynd sem er talin frá því um 1900 sjást aðeins mjög óverulegar þústir á þessu svæði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1888; Túnakort 1884; Ljósmynd JG80

Hleðslur 019, horft í suðaustur. Sjá einnig uppdrátt á bls. 18.

Horft ofan í hlöðu við útihús 023 til norðurs.

DA-198:023 tóft útihús 65°25.027N 21°44.636V

Útihús var vestast í túni, beint niður af löngu tóftinni 009. Það er sýnt á túnakorti frá 1918 en ekki á eldri kotum frá 1884, 1888 og 1905. Líklega er það því reist á árunum 1905-1918 en hugsanlega ekki teiknað á eldri kortum þar sem það er á mörkum túns eða hugsanlega skammt utan við. Hús sést á þessum stað á ljósmynd sem líkast til er tekin um 1900 en ekki kemur það vel heim og saman við tóftina, enda einfalt og reisulegt. Það gæti verið hlaðan ein og sér. Tóft er á þessum stað, 260-270 m suður af skólahúsi, alveg í vesturjaðri túns. Óslegið tún. Brattur bakki er niður af húsinu til vesturs, allt niður á eyrarnar við Ólafsdalsá. Tóftin er alls 16 x 7,5 m stór frá norðri til suðurs. Hún skiptist í djúpa hlöðutóft, sem er nyrst og tvískipta lágreista, útihúsatóft sunnan við sem snýr með dyr í suður á báðum hólum. Má segja að hlöðutóftin sé óvenju vegleg miðað við umfang hinna tóftanna. Hún er grjóthlaðin að innan úr misstóru, púðursprengdu eða tilhoggnu grjóti og sumstaðar límt á milli steina með steypu. Hún er

ferköntuð og innanmálið er 7 x 2-3 m frá norðri til suðurs, dýptin hátt í 2 m. Vesturveggurinn stendur mjög vel en austurveggurinn er hruninn inn að hluta. Í húsunum örklar á grjóti í veggjum en þeir eru annars að mestu grónir. Húsin eru ekkert niðurgráfin. Ekki er greinilegt hvar var gengið inn í hlöðuna en vestara húsið nær alveg inn á brún hennar og hugsanlegt að þar hafi verið stigi niður. Smáárnaleifar sjást í húsum og vitað er að þau voru í notkun í búskapartíð ábúenda sem tóku við eftir að Torfi og hans fólk voru farin. Smálægð í vesturvegg hlöðu nyrst en þó ósennilegt að hey hafi verið sett inn þar, enda er það

frammi á brattri brún. Garður 066 liggur niður brekkuna sunnan og vestan við húsið en vagnvegur 007 er fast ofan og austan við húsið, nánast á brún þess. Þess ber að geta að á kortinu frá 1918 er líkt og húsið standi inni á afgirtum bletti, jafnvel kálgarði, en ekkert vottar fyrir því nú. Sennilega táknar afmörkunin girðingu úr staurum og vír sem sést ágætlega á áður nefndri ljósmynd.

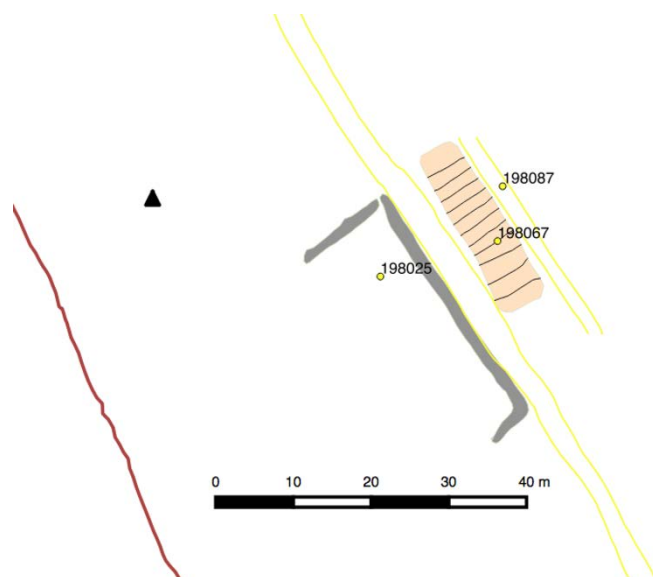
Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1918; Ljósmynd JG80

DA-198:025 gerði kálgarður

65°25.061N 21°44.693V

Kálgarður er við vesturmörk túns rúma 200 m suður af skólahúsi. Hann er sýndur á túnakorti frá 1905 en ekki á

eldri kortum og heldur ekki á korti frá 1918. Ekki er þó víst að það sé marktækt, enda virðist misjafnt hvernig teiknarar túlka vesturbrún túnsins og hvaða mannvirki eru sýnd þar. Grösugt tún og óslegið, snarbrattur bakki fram af. Garðurinn er rétt tæplega 35 m langur, breiðastur nyrst, allt að 14 m en mjókkar til suðurs og er þar um 7 m á breidd. Hlaðið er meðfram garðinum að norðan, austan og sunnan en að vestanverðu er snarbrött brún niður á eyrarnar við Ólafsdalsá, eins og áður segir. Garðinum hallar mót suðvestri. Op virðist hafa verið á norðausturhorni. Hleðslur eru að mestu grónar en grillir í grjót á fáeinum stöðum. Ef staðið er inni í garði ná

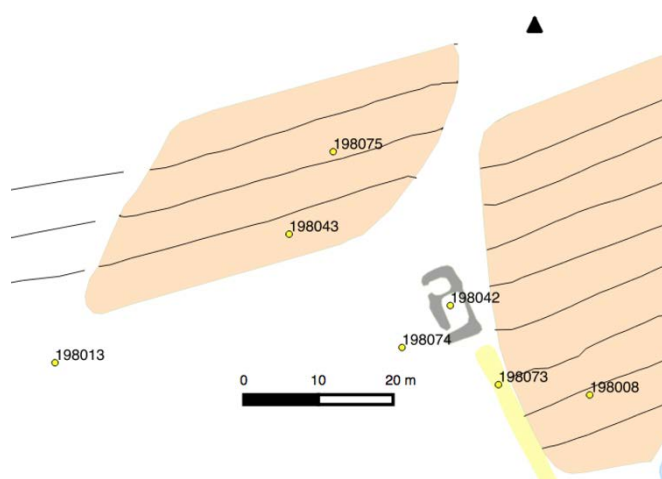
hleðslur í austurhlíð rúmmettra á hæð en ljóst að garðurinn hefur verið grafinn inn í bakka - hæð meiri að innan en utan. Ekki vottar fyrir beðum inni í garðinum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1905

DA-198:042 tóft hesthús

65°25.196N 21°44.801V

Á eldri túnakortum, frá 1888 og fyrr, eru sýnd tvö útihús í túni sem nefndist Steintröð, norðan við bæ. Þar var gerði (043) og tvö útihús, það sem hér er skráð og 074 - sem er nær horfið. Af útihúsinu sem hér um ræðir sjást óljósar leifar, aðeins um 10 m suðaustan við minnismerkið um hjónin Torfa og Guðlaugu. Hús þetta virðist hafa staðið lengur en hitt, enda er það sýnt á yngri túnakortum, t.d. 1905 og árið 1918 er það merkt sem hesthús. Það sést á ljósmynd frá því skömmu eftir 1900 og hefur sýnilega verið úr torfi og grjóti. Gróid tún. Óljóst vottar fyrir grunni tvískiptrar tóftar á þessum stað, í framhaldi af óljósum vegi 073. Hún er um 10 x 5 m stór NNV-SSA og tvískipt. Virðast hafa verið dyr á báðum hólfum til vesturs en ekki sést augljós tenging á milli hólfa. Tóftin er alveg

sigin og rís vart meira en 0,1-0,2 m yfir yfirborð. Ekkert grjót sést í veggjum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1884; Túnakort 1888; Túnakort 1905; Túnakort 1918; Ljósmynd JG77

DA-198:043 Steintröð

65°25.196N 21°44.801V

"Þá er næst norðan við Tröðina [013] stykki, sem heitir Steintröð, er bæði beð og slétt, og smálækur rennur ofan við það," segir í örnefnaskrá. Heitið Steintröð er sýnt á elstu túnakortum, frá 1884 og 1888. Það er nafn á túninu sem er fast norðan við traðirnar heim að skólahúsi 012. Í túni þessu er nú minnismerkið um Torfa og Guðlaugu. Á fyrrnefndum túnakortum sést gerði í túninu sem það hefur líklega dregið nafn sitt af og áföst því hafa verið tvö útihús, 042 og 074. Óljósar leifar sjást af því fyrrnefnda. Í túninu, sem hallar að mestu leyti til vesturs og norðvesturs, sést nú móta fyrir beðasléttum, sjá 075. Ekkert sést hins vegar móta fyrir sjálfu gerðinu og sennilegt að það hafi verið látið vikja í tíð Torfa en beðasléttur komið í staðinn. Gerðið sést ekki á ljósmynd frá því um 1900

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsdalur a.,3; Túnakort 1884; Túnakort 1888; Ljósmynd JG77

DA-198:047 garðlag túngarður

65°25.034N 21°44.568V

Á loftmynd sem tekin var úr flygildi sumarið 2016 mótar fyrir upphækkun eða garðlagi til vesturs niður tún, beint vestur af miðri útihústóft 009. Þetta er um 280 metra suður af skólahúsi. Á elstu túnakortum sem til eru af Ólafsdal, frá 1884 og 1888, sést að mörk túns voru þá á þessum stað. Að líkindum er þetta því gamall túngarður. Grösugt tún, óslegið. Á loftmyndinni vottar greinilega fyrir mannvirki niður allt túnið, líklega á um 80 m löngum kafla. Það virðist þó breitt og útflatt. Ef staðið er í túninu sést aðeins mjög óveruleg upphækkun, um 5 m breið. Á

Ljósmynd frá því um 1900 er ekkert að sjá á þessum slóðum og hefur þá verið sléttað úr mannvirkinu. Garðurinn virðist af loftmynd að dæma hafa legið í sveig milli útihúsa 009 og hesthúss 023 og kemur vel heim og saman við túnakortin - en þá hafði hús 023 reyndar ekki verið reist. Garðlagið sést á yfirlitsloftmynd aftast í skýrslu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1888; Túnakort 1884; Ljósmynd JG80

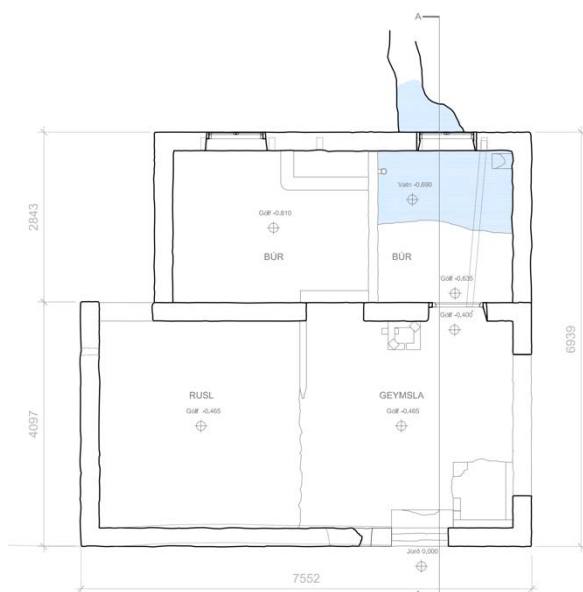
DA-198:048 mannvirki

65°25.167N 21°44.744V

Mynd tekin inni í Vatnshúsi 048 til austurs. Teikningin að neðan er frá Gullinsniði.

hefur verið gert við húsið á síðustu árum, veggir styrktir með sementi o.s.frv. - þetta sést vel á norðurgafli og

kringum dyr og glugga sumstaðar. Þá er steypur kantur ofan á veggjunum sem ná allt að rúmlega 2 m hæð. Alls er húsið um 9 x 6 m stórt frá norðri til suðurs og skiptist í meginatriðum í tvennt. Í austurhlutanum mun hafa verið mjólkurhús en í vesturhluta sorphús (norðar) og þvottahús (sunnar). Kamrar munu hafa verið við norðurenda hússins og sjást vel á ljósmynd frá því um 1900 en ekki mótar fyrir þeim nú. Veggir eru hlaðnir úr grjóti sem sýnilega hefur verið sprengt og hugsanlega tilhöggvið. Vel tilhöggvið er grjót kringum dyr og glugga en sumt er gróflaðið og talsvert treyst á steypuna og smærra grjóti troðið upp í glufur. Hleðslur eru jafnari og fállegri að utan en innan. Í austurhluta rennur vatn inn í húsið úr bæjarlæknum 064 og er sú vatnsveita enn í fullu gildi og rennur vatn gegnum húsið - mun farvegurinn hafa verið hreinsaður reglulega. Tveir gluggar eru á austurhlíð hússins, líkt og sjá má á

Ljósmynd frá því um 1900. Tvennar dyr eru á millivegg í húsinu og tengja þannig austur- og vesturhluta. Austurhluti hefur skipst í tvennt með þunnum þvervegg. Í nyrðri parti austurhluta er steyppt þró upp við austurgafli og tengist líklega kælingu mjólkur eða mjólkurvinnslu. Gólfíð í austurparti er aðeins lægra en í vestur, hefur þó fyllst upp af mold og drullu. Vesturpartur er einn geymur, steyppt plata sunnan til en ekki norðan megin, þar er gólf lægra. Dyr á NA-horni og líka dyr á sunnarlega á v-gafli aðalinngangurinn. Stór og aflangur gluggi er á suðurhlíð. Múrsteinshleðsla er í suðvesturhorni hússins, leifar af eldstæði sem væntanlega hefur tengst þvorum, um 1 x 1 m í grunninn og sjást hleðsluleifar upp með veggjum. Líka leifar af múrsteinshleðslu norðar í sama hólfi, 40 x 40 sm að grunnflatarmáli og gæti hafa verið skorsteinn. Til er uppmæling af húsaleifunum sem fylgir þessari lýsingu.

Hættumat: engin hættu

DA-198:052 náma mógrafir

65°24.939N 21°44.517V

"Niður af hjallanum og jafnlöng honum er brött hlið, sem heitir Orustuhlið, og niður undan henni er holt, sem

Mógrafir 052 undir Orustuholti. Einungis var skráður lítill hluti þeirra, sem er nyrst og næst túni. Horft í norðvestur.

heitir Orustuholt, þar undir eru miklar mógrafir frá Torfa, og þar niður af er túnrenningur, sem nær næstum því heim að túni og heitir Móhústún," segir í athugasemdum við örnefnaskrá. Mörk deiliskipulagssvæðis til suðurs eru nánast við brún mógrafasvæðis en hér verður þó gerð stuttlega grein fyrir þeim nyrstu, enda má segja að þær séu hluti af stórmerkilegri minjaheild og kerruvegur 007 lá út á mógrafasvæðið. Sunnan undir holtinu sem Vélalækur 054 liggur utan í, tæpa 500 m suður af skólahúsi, er mómýri og þar er gríðarstórt mógrafasvæði sem nær út undir Orrustuholt. Hér er einungis gerð grein fyrir nyrsta hluta mógrafanna. Sundurgrafin mómýri. Líklega er mógrafasvæðið hátt í 400 m langt og samanstendur af ótal mörgum gröfum sem hafa verið teknar hver ofan í aðra á mismunandi tímabilum. Hér nyrst á svæðinu, sem nálgast mörk deiliskipulagsreits, eru mjög greinilegar og reglulega skornar mógrafir, allt að rúmlega 1 m djúpar. Kantar greinilegir. Stör vex í botni, mýrin er vel gróin og renna víða í henni lækir. Nánar verður gerð grein fyrir mörgrofum í fornleifaskráningu fyrir alla jörðina.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ólafsdalur, 2

DA-198:054 Vélalækur mannvirki áveita

65°24.940N 21°44.637V

"Þar í Flóanum [Orustuflóanum (037)] niður með Holtinu [Orustuholtinu] er lækur, sem nú heitir Vélalækur. Torfi

Vélalækur 054, horft í austur.

veitti saman nokkru af Hvarfdalsánni og þessum læk til að drífa vélar sínar, það er að segja tóvinnuvélar," segir í athugasemdum við örnefnaskrá. Vélalækurinn er enn mjög greinilegur, utan eða sunnan túns og rúma 400 m suður af skólahúsinu í Ólafsdal. Lækurinn hefur runnið úr austri að tóvinnuhúsi 063. Farvegurinn er í þurru, grónu holti. Utan í brún þar sem holtið tekur að lækka niður til suðurs, að mómyri sem þar er. Farvegurinn, sem er að öllu leyti manngerður, er enn alveg óskemmdur og sáralítið farinn að síga saman. Lækjum hefur verið veitt í þennan manngerða farveg úr mýrinni ofan við. Þetta er mikill skurður, heill og vel varðveittur, grasi vaxinn í botni og vatnslaus nú. Nokkur flái er á hliðum og þannig er skurðurinn mjóstur neðst en breikkar upp á við. Hann er allt að 1,5 m djúpur. Ekkert grjót sést í hliðum. Skurðurinn liggur hér um bil frá austri til vesturs. Norðurbakkinn er í raun brúnin á holtinu en að sunnanverðu hefur brúnin verið löguð heilmikið til og efni væntanlega verið mokað upp - líkt og þykk en snögggróin mön þar meðfram. Við efsta hluta skurðsins austan til hljóta að hafa verið mannvirki, uppistöðulón, stíflur o.fl. Ekki sjást

augljós merki um þetta en þó virðist sem læk, sem nú rennur þarna, hafi verið beint að upptökum Vélalækjar - vottar fyrir fyrirhleðslu þar sem hann sveigir í vestur (en það er utan deiliskipulagsreits). Þarna rennur nú lækur í sveig til SV og V framhjá mynni skurðsins. Lækjarbotninn er nú um 2 m lægri en botn skurðsins, en miðað við þessa afstöðu má ætla að vatnsborð við upptökin hafi þurft að vera talsvert mikið hærra til að vatn næði að renna inn í skurðinn. Sáralítill halli er á skurðinum til vesturs, í átt að tóvinnuhúsgrunninum, og raunar virðist manni fremur að örlítill halli sé í hina áttina, til austurs. Ofan við tóvinnuhús kemur hins vegar skörp brún og þar endar skurðurinn - og vegur 017 liggur upp brekkuna. Á þessum slóðum hefur lækurinn runnið í stokki sem sést á ljósmynd frá því um 1900. Lækurinn birtist hins vegar aftur sem frárennsli frá húsinu 063 og er enn manngerður um sinn. Hann rennur í sveig nokkra metra til vesturs en sveigir svo í norðvestur og fjarar út á eyrunum nær Ólafsdalsá. Alls er skurðurinn hátt í 130 m langur. Efri hlutinn, sá sem rennur eftir holtinu, er um 70 m af heildarlengdinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Ólafsdalur a ,2; Ljósmynd JG80

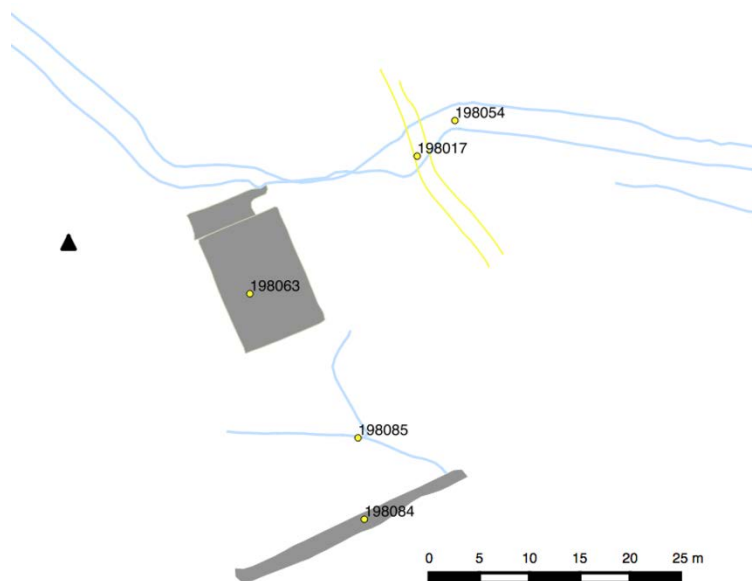
Skurður 054 neðan við tóvinnuhús 063 – afrennsli. Horft í suðaustur.

DA-198:063 mannvirki

65°24.927N 21°44.663V

Enn er sýnilegur grunnur undan tóvinnuhúsi á eyrum nálægt Ólafsdalsá, um 440 m suður af skólahúsi. Það var reist árið 1898 en brann árið 1909. Um tóvinnuhúsið hefur m.a. verið ritað í bók Játvarðar Jökuls Júlíussonar um Ólafsdalsskóla. Þar segir m.a.: "Tóvinnuhúsið var tveggja hæða hátt, 16 álna langt og 14 álna breitt. Steypt gólf var í því. 200 rúður voru í gluggunum." Flatar áreyrar suðvestan undir þurru, háu holti. Staðsetningin án efa valin með tilliti til fallhæðar vatns sem hægt var að veita að húsinu, sbr. Vélaskurð 054. Holtið byrgir sýn heim að bæ.

Ferkantaður grunnur, hlaðinn og steypdur, alls um 15 x 9 m stór frá norðri til suðurs.

Á suðurenda stendur enn hlutar af vélbúnaði, tvö hjól og öxull á milli úr ryðguðu gæðajárni. Grunnurinn er hlaðinn

Grunnur tóvinnuhúss 063 og vélaleifar. Horft í vestur.

úr grjóti neðan til og er það vel valið, tilhöggvið og fremur stórt. Steypt plata þar ofan á er farin að molna töluvert mikið. Norðaustast er eins og lægri stallur út úr grunninum og þar gengur lítið vik inn í grunninn nálægt norðausturhorni - þar var vatnshjólið sem knúði áfram vélarnar og sést ágætlega á ljósmyndinni frá því um 1900. Nyrsti hluti stalls hefur verið undir viðbyggingu. Vélalækurinn hefur fallið niður nál. NA-horni hússins og væntanlega verið leiddur þar í stokk undir eða yfir veg sem liggur skáhallt upp hliðina (sjá 017) - svo mótar fyrir honum áfram undan húsinu nyrst til NV. Grunnur hússins er lágur sunnan til en hækkar til N og er þar allt að 0,8 m hár þar sem hjólið hefur verið. Vel er gróið yfir plötuna víðast hvar en lögun alveg greinileg. Á ljósmyndinni frá því um 1900 sést að húsið hefur verið hið veglegasta, tvílyft timburhús með fjölda glugga, í það minnsta á þeirri hlið sem snýr upp að holtinu til austurs. Ef rýnt er í myndina sést tréstockur liggja milli Vélalækjar og húss. Ekki eru fleiri áberandi mannvirki í kring - þó smá fyrirhleðsla og litlir skurðir sunnan við húsið, sjá nr. 084-085. Auk þess áður nefndur vegur í sneiðing upp holtið ofan við, sjá 017.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JG80; Játvarður Jökull Júlíusson 1986, bls. 130-133

DA-198:064 garðlag áveita

65°25.133N 21°44.735V

Bæjarlækurinn í Ólafsdal er manngerður. Honum er veitt í skurði úr Lind, sem er um 260 m SA af skólahúsinu (og ekki innan deiliskipulagssvæðis), fyrst til vesturs en síðan til norðurs að fjósi 004 og mjólkurhúsi 048. Fyrirkomulag bæjarlækjarins er sýnilega komið á árið 1884 og sýnt með þeim hætti sem enn er á túnakorti frá því ári. Hann sést ágætlega á ljósmyndum sem teknar voru skömmu eftir 1900.

Bæjarlækur 064 rennur hér austan við fjós 004, horft í suður.

Gróskumikið tún en nú aðeins slegið að litlu leyti austan við skólahúsið. Læknum er veitt úr lindinni og rennur þaðan beint niður túnið til vesturs í handgröfnum skurði, um 130 m en sveigir þá til NV og rennur um 160 m áfram heim undir fjósveggnum (sjá 004). Við fjósið rennur hann um heldur blautt svæði og þar lítur út eins og gerð hafi verið upphækkun, hlaðinn stallur eða garður sem bæjarlækurinn rennur bóksaflega ofan á, í rennu. Væntanlega hefur með þessu móti mátt stýra vatnshallanum betur, en hér er lítill halli til norðurs - í þá átt sem lækurinn rennur í. Hann rennur meðfram austurveggnum á fjósinu og mun hafa verið veitt inn í það þótt þess sjáist ekki augljós merki nú. Þvínæst rennur lækurinn inn í mjólkurhúsið að sunnanverðu, út um austurvegginn á því og rennur þar í hlykk til austurs og ekki alveg ljóst af hverju sá hlykkur stafar, nema það hafi verið auðveldara að veita honum þar undir veg sem liggur upp að gamla bæjarhólnum (sjá 095). Þá rennur hann til vesturs en svo til norðurs austan við beðasléttur 008 og hefur væntanlega runnið úr rásum milli þeirra út í farveginn ef blautt var. Skammt norðan við beðasléttturnar rennur lækurinn svo saman við annað skurðakerfi sem kemur ofan úr túnnum norðan við stykki sem heita Mýrvöllur og Steintröð 043. Alls er skurður sá sem lækurinn rennur eftir rúmlega 560 m langur. Hann er víðast hvar heillegur, sumstaðar hlaðið undir vatnshásina. Heim að þvottahúsi eru um 350 metrar en eftir það rennur lækurinn rúma 200 m til viðbótar áður en hann hverfur í annan skurð. Rennsli í honum er með ágætum og vatnið tært og gott. Þess má geta að fleiri skurðir hafa sameinast lækjarskurðinum á leið hans um túnið, t.a.m. liggja 2-3 skurðir í hann úr suðri skammt vestan við upptökum og virðist hafa verið ætlað að þurrka upp fremur blaut stykki. Ekki er ljóst hvaða áhrif þetta kann að hafa haft á vatnið úr Lindinni.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1884; Ljósmyndir JG77 og JG80

Garðlag er sunnan við tún, um 80 m suður af stóru útihúsatóftinni 009. Þetta garðlag er yngra en þau túnmörk sem eru sýnd á kortum 1884 og 1888 en hefur væntanlega verið reist síðar - eftir að túnið hafði verið fært út til suðurs í tíð Torfa. Garður þessi er

Túngarður 065. Hér sjást fleiri minjar – langa tóftin er af útihúsum 009 og niður frá henni gengur óljóst garðlag við eldri túnmörk, sjá 047.

Löftmynd tekin úr flývildi

í tíð Torfa. Garður þessi er utan við það tún sem Torfi nefndi "Gullkinn" og er á suðurmörkum túns eins og þau eru sýnd á kortum 1905 og 1918 að hluta. Þó ber að athuga að á yngsta kortinu (1918) er Gullkinn sýnd sem tún en svæðið þar ofan við, austan við útihús 009, sem er sýnt sem tún 1905 og er innan garðsins, er ekki á kortinu frá 1918. Þar er votlent og tæpast hægt að tala um túnrækt þótt svæðið hafi verið innan garðs. Þurrt holt er utan við garðinn. Garðurinn sést alls á 320-330 m löngum kafla. Hann er þráðbeinn og liggur frá holti sem er neðan við

svokallaðan Grjótnáthaga og til vesturs að kerruvegi 007. Hann er ekki hár, varla nema 0,3-0,4 m á hæð vestan til, um 1 m á breidd þar sem mest er. Hann hefur verið hlaðinn (eða honum verið mokað) upp á bakka til norðurs. Þæla eða dæld sést meðfram að sunnanverðu- ekki er vansrennsli meðfram honum, enda þurrt holt fyrir sunnan. Ekki sést grjót í garðinum og sennilega er hann eingöngu úr torfi. Garðurinn liggur fram á bakka ofan við tóvinnuhúsið 063 og mætir þar neðst kerruvegi 007. Raunar er kerruvegurinn lágreistur en ber mest á neðri brún hans, og engu líkara en hún hafi verið hlaðin upp í beinu framhaldi af garðinum og jafnvel þjónað sem girðing eða í það minnsta undirstaða fyrir girðingu. Á ljósmynd sem tekin er um 1900 sést vesturendi þessa garðs og er þá greinilega á honum girðing. Virðist hafa verið hlið á girðingunni þar sem kerruvegurinn liggur í gegn. Sennilega hefur þessi garður aldrei átt að standa einn og sér heldur verið hugsaður sem girðingarundirstaða.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1918; Túnakort 1905; Túnakort 1888; Túnakort 1884

Garðlag liggur meðfram vesturhlið túns en niðri á eyrum Ólafsdalsár. Það sést fyrst fast suðvestan við hesthústöft 023, um 280 m suður af skólahúsi. Áreyrar, harðlendar en grónar. Þær liggja neðan við talsvert háan bakka sem markar túnið til vesturs og geta tæplega talist til túns, enda er þar mjög harðlent og lítill jarðvegur. Á kafla sjást einfaldar hleðsluleifar fast vestan við garðinn og eru sýnilega undan girðingarundirstöðu sem líklega er yngri en garðurinn. Alls má rekja garðinn um 30 m niður bratta brekku til vesturs áður en hann snarsveigir í norðurátt eftir eyrunum. Hann er torfhlaðinn fyrstu 20 metrana en svo úr grjóti eingöngu eftir að hann hefur sveigt til norðurs. Smárof er þar á horni. Á syðsta hluta vesturhliðar er gaðurinn fremur lítið fyrir augað en síðan hefur hann verið

býsna vandlega grjóthlaðinn, úr fremur smáu grjóti (ekki því púðursprengda sem sést í ýmsum húsbyggingum

Garðlag 066, horft í norðvestur.

Torfa) en þó er hann að miklu leyti hruninn. Eftir því sem norðar dregur verður garðurinn væskilslegri og virðist ekki hafa verið veglegt mannvirki. Ekki er óhugsandi að grjót hafi verið fjarlægt úr honum en enn frekar mætti giska á að hann hafi fyrst og fremst verið hugsaður sem undirstaða fyrir girðingu. Garðurinn er slitróttur norðan til, en þar er sumstaðar votlent og hefur grjót bæði sokkið og færst úr stað af þeim sökum. Alls er hann 370-380 m langur en endar skammt sunnan við heimtröðina. Feysknir girðingarstaurar sjást upp úr garðleifum um miðbikið, líklega þar sem hefur verið hlið á garðinum í framhaldi af götu 091. Ekki er ósennilegt að girt hafi verið ofan á mestum hluta garðsins.

Hættumat: engin hættu

DA-198:067 hús

Eina uppistandandi húsið í Ólafsdal þegar þetta er ritað er tvílyft timburhús á hlöðnum grunni. Þetta er skólahús (og íbúðarhús), reist á árunum 1895-1896. Áður stóð á sama stað eldra skólahús, reist um 1880, en það skemmdist í óveðri og var í kjölfarið flutt á grunn fast sunnan við sem enn sést og þá oft nefnt Suðurhús (sjá 005). Nýja skólahúsið var reist að hluta á grunni gamla hússins. Þessar tilfærslur skýra afhverju hússtæðið er minna á eldri túnakortum. Hér verður húsinu ekki lýst nánar, en vísað í deiliskipulagsgreinargerð. Húsið er í ágætu standi og veglegt mjög. Rétt er að ítreka að ekki er vitað til að byggingar hafi staðið á þessum slóðum fyrir 1880 en bæjarstæðið er ofar í túninu, sjá 001.

DA-198:068 tóft fjárhús

65°25.091N 21°44.698V

Stór rúst er í túni um 140 m suður af skólahúsi. Þarna stóðu fjárhús sem eru ekki talin reist fyrr en löngu eftir tíð Torfa, jafnvel ekki fyrr en eftir miðja 20. öld. Lögum samkvæmt telst rústin ekki til fornleifa en er þó getið stuttlega hér. Húsin eru sögð hafa verið úr steypu og timbri. Á þessum slóðum eru engin mannvirki sýnd á túnakortum. Í túni. Áberandi mikil rækt er á þessum stað. Skammt sunnar er áberandi hóll í túninu, sennilega náttúrulegur. Rústin er ferköntuð þúst, um 20 x 20 m stór í smáhalla mót vestri. Sjást leifar af steypu, timbri og járnri en ekki hægt að greina veggjaskil. Vottar fyrir gördum norðan til en sunnan megin gæti hafa verið hlaða - þó er þetta óljóst.

Hættumat: engin hætta

DA-198:069 mannvirki tún

65°25.162N 21°44.715V

Beðasléttur eru fast austan og suðaustan við mjólkurhúsið/þvottahúsið 048. Þetta er fast austan við tóft 080. Túnskiki, mjög þýfður og sléttur ekki mjög greinilegar við fyrstu sýn. Ekki hefur verið slegið hér nýlega. Svæðið markast á þrjá vegu: af bæjarlæk að vestan og hann sveigir meðfram blettinum að norðan líka, að austan er skurður sem hefur tekið við afrennsli af sléttunum. Alls er svæðið 37 x 23 m á stærð frá norðri til suðurs. Sléttur liggja frá austri til vesturs og hallar örlítið mót austri, niður að skurðinum. Þær eru sjö talsins, á bilinu 18-23 m á lengd, lítið kúptar en greinilegar skorur á milli. Breidd sléttna er að jafnaði um 5 m, hæð mest um 0,3 m í miðjunni en fjara út í suðurátt - þar hefur bæjarlækur rutt sér leið úr farvegi sínum og er þar harla blautt. Handan við það svæði, austan við fjósið eru fleiri sléttur, sjá 070.

Hættumat: engin hætta

Beðasléttur 071, horft í norðaustur.

DA-198:071 mannvirki tún

65°25.105N 21°44.712V

Beðasléttur eru á stykki beint sunnan við fjósið 004. Tún. Beðasléttur eru vel afmarkaðar að norðan og sunnan af litlum skurðum (ath. númer), að austan rennur bæjarlækurinn 064 í manngerðum farvegi en kerruvegurinn 007 er meðfram að vestanverðu. Nokkuð greinilegar sléttur en þó töluvert mikið þýfi á svæðinu. Alls eru þær sjö talsins, snúa hér um bil austur- vestur og ná yfir svæði sem er um 35 x 25 m stórt frá ASA-VNV. Allar eru þær jafnlangar og breiddin að jafnaði um 5 m þótt sú í miðjunni sé sýnu breiðust, hátt í 6 m. Ekki mikið kúptar, mest 0,3 m á hæð í miðju. Rásir sjást á milli beða en sléttur liggja allar ASA-VNV. Ekki er mikill halli á þeim en þó aðeins niður

til vesturs. Þar er há brún niður að eyrunum við Ólafsdalsá - gæti hafa verið lokræsi undir kerruvegin sem ekki er greinilegur á þessum slóðum. Sléttur sjást á loftmynd aftur í skýrslunni.

Hættumat: engin hætta

DA-198:073 vegur leið

65°25.189N 21°44.800V

Óljósar leifar af upphlöðnum vegi sjást norðan við skólahús, við vesturendann á beðasléttum 008 að mjög óljósri tóft 042 sem er fast við minnismerkið af Torfa og Guðlaugu. Vegur er sýndur á þessum stað á túnakorti frá 1905 en ekki á eldri kortum. Vegurinn sést ágætlega á ljósmynd frá því um 1900. Grösugt tún.

Vegurinn er nær alveg jarðlægur, rís aðeins 0,1-0,2 m yfir yfirborð, sléttur að ofan og um 2,5 m breiður. Hann liggur að tóft 042 og var mældur upp á þeim kafla sem er rúmlega 20 m langur en af skámynd sem tekin var úr flygildi er ljóst að hann hefur náð lengra - haldið áfram norðan við tóftina a.m.k. 20 m til viðbótar en þá heldur meira í norðaustur. Á túnakortinu er ekki gerður greinarmunur á skurðurm og vegum en þó virðist ljóst að vegur þessi hafi legið áfram út á tún sem hét Skjöldur, alls um 60-80 m vegalengd.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ljósmynd JG77; Túnakort 1905

Vegur 073 sést hér fast vestan við beðasléttur 008. Horft í norður. Sjá jafnframt uppdrátt á bls. 24.

DA-198:074 þúst útihús

65°25.193N 21°44.810V

Samkvæmt elstu túnakortum, frá 1884 og 1888, voru tvö útihús áföst gerði í Steintröð 043, norðan við skólahúsið,

þar sem nú er minnismerki um Torfa og Guðlaugu. Tóftin af austara húsinu sést óglögg (sjá 042) en hér er skráður staðurinn þar sem vestara húsið var, innan við 5 m vestur af 042. Það hefur verið skammt suðaustan við minnisvarðann. Í túni. Hér vottar fyrir smádældum en húsið virðist annars hafa verið sléttað út að nær öllu leyti. Ekki er vitað hvaða hlutverki það gegndi en ljóst að hitt húsið (042) hefur staðið lengur, enda sést það á yngri kortum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

DA-198:075 mannvirki tún

65°25.208N 21°44.813V

Óljósar beðasléttur sjást í túni sem nefnt er Steintröð, og er líklega nefnt eftir gerði (sjá 043) sem sést á elstu túnakortum 1884 og 1888. Grösugt tún og slétt í halla eða slakka mót vestri. Girt er meðfram túninu að norðan og vestan. Beðasléttur sjást ekki mjög vel nema helst á loftmyndum, enda nánast jarðlægar. Á vettvangi voru mældar upp alls fjórar sléttur sem liggja niður brekkuna frá austri til vesturs, hver um sig um 45 m löng og rúmlega 5 m breið. Alls er því svæðið sem mælt var upp um 45 x 20 m stórt frá SV-NA. Þegar loftmynd er skoðuð kemur í ljós að líklega eru slétturarnar enn lengri, jafnvel allt að 75 m sú nyrsta og nær niður undir heimreiðina. Þetta eru lengstu beðasléttur sem skráðar hafa verið og þær allra lengstu í Ólafsdal. Lengdin virðist helgast af lengd brekkunnar, en bratti er hér talsverður á mót vestri.

Hættumat: engin hætta

DA-198:076 tóft útihús

65°25.141N 21°44.775V

Óljós tóft 076 í forgrunni. Horft í norðaustur.

Leifar af lítilli tóft eru utan í bakka 6-7 m NNV við hlöðu 006. Þótt nokkur hús sjáist á þessum slóðum á túnakortum virðist tóftin ekki passa við neitt þeirra. Utan í brún, hallar niður frá tóftinni til vesturs. Tóftin er reist utan í bakka og þannig aðeins hlaðin á þrjár hliðar en bakkinn þjónar sem austurhlið. Alls er hún um 6 x 4 m stór frá SV-NA. Frekar óregluleg tóft, niðurgráfin, ekki sjást dyr. Innanmáls er tóftin um 3 x 1 m stór, líkt og skora. Veggir eru algrónir og allt að 0,8 m háir.

Hættumat: engin hætta

DA-198:077 mannvirki áveita

65°25.125N 21°44.739V

Handgraffinn skurður er austan og sunnan við fjós 004. Grösugt tún. Skurðurinn liggur til suðurs meðfram austurhlið fjóssins nokkurn veginn samsíða bæjarlæk og áfram til suðurs, sveigir svo um 90 gráður til vestur um 20 m sunnan við fjósið og hverfur þar fram af bratttri brún en neðan við hana eru Ólafsdalseyrar. Hann er óljós fast sunnan við fjósið en verður svo aftur greinilegri og fremur djúpur (0,6-0,8). Þar sem vinkilbeygjan er virðist liggja óljós rás nokkra metra til austurs upp í bæjarlækinn - Tilgangurinn er óljós en helst að giska á að hér hafi átt að veita einhverju úr fjósinu og niður af. Ósennilegt er að það hafi verið áburður, enda virðist honum hafa verið safnað í sérstaka þró í fjósinu en þó rétt að geta þess að mikill áburður virðist í utan í brekkunni neðan við þar sem skurðurinn fer fram af. Alls er skurðurinn rúmlega 50 m langur, víðast hvar tæplega 1 m á breidd en allt að 0,5-0,7 m djúpur.

Hættumat: engin hætta

DA-198:078 garðlag túngarður

65°25.066N 21°44.546V

Túngarður 078, horft í austur.

Túngarður markar tún til suðurs en hann er þó um 150 m innan eða norðan við túngarð sem er líklega yngri, frá því eftir að túnið var fært út. Garður þessi á upptök um 30 m NNA við stóra útihústóft 009 og hann er um 50 m sunnan við Lindina, sem bæjarlækur 064 er leiddur úr heim að bæ. Þessi garður kemur vel heim og saman við eldri mörk túnsins, eins og þau eru sýnd á kortum frá 1884 og 1888. Á ljósmynd frá um 1900 sést að þá er garðurinn stæðilegur en þó er ekki girt á honum. Girðing er hins vegar á yngri garði sunnar (sjá 065) og kann að vera vísbending um að þá hafi þessi garður verið búinn að glata gildi sínu. Þó er svæðið sunnan garðs en austan útihúsa 009 síður en svo slægjulegt, hvorki í dag né á ljósmynd um 1900, og því kannski hæpið að telja það til túns jafnvel þótt það sé innan garðs

eftir að garðlag 065 kemur til sögunnar - að líkindum rétt um 1900. Alls má telja garðinn rúmlega 400 m langan. Hann myndar suðurhlið náthaga, sem er uppi í túnhorninu, og grjóthlaðnar dreggjar hans sjást einnig þar fyrir ofan, allt upp í fjall. Meginhluti hans er torfhlaðinn þar sem náthaganum sleppir og liggur hann inn í mitt tún, að mjög óljósu mannvirki Algróinn. Töluverð rof í honum þar sem náthaginn er. Skurður er meðfram honum að

sunnanverðu og gerir hann brattari að utan en innan og virðist hafa átt að leiða vatn meðfram, úr mýrinni sunnan við. Skurður þessi liggur síðan gegnum garðinn vestast og áfram til norðurs og sameinast þar bæjarlæknum. Garðurinn er líklega hæstur næst vesturenda, allt að rúmum metra á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Túnakort 1884; túnakort 1888; Ljósmynd JG80

DA-198:079 tóft óþekkt

65°25.068N 21°44.536V

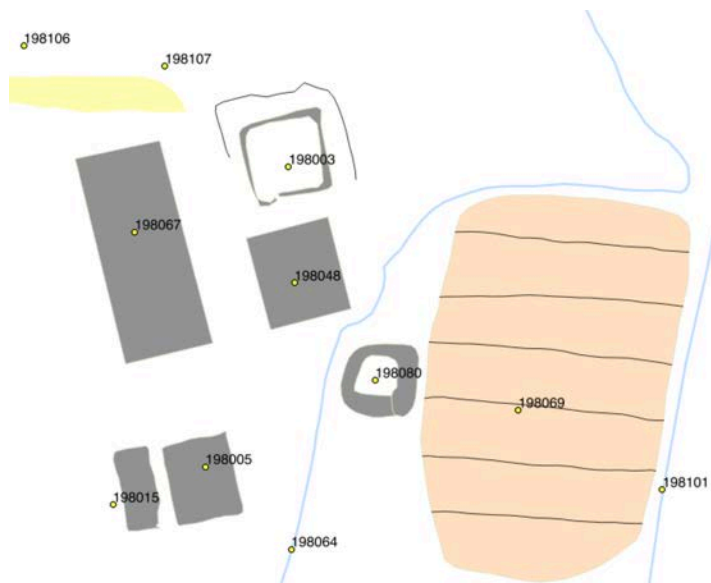
Leifar af agnarsmáum kofa sjást um 5 m neðan eða austan við rústaleifar 019. Þetta er um 25 m NNA af aflangri útihústóft 009, skammt utan við vesturenda túngarðs 078. Í mýrarjaðri - á mörkum túns og mýrar. Tóftin er agnarsmá eins og fyrr segir, ekki nema um 2 m á kant eða tæplega það. Járnleifar sjást inni í tóftinni en hún virðist hafa verið opin í vestur. Einna líklegast að hér hafi verið byggt yfir brunn sem hafi tilheyrð útirhúsum 009. Á ljósmynd frá því um 1900 virðist vera mannvirki á þessum stað en mjög er það óljóst og ekki hægt að lýsa því nánar. Veggir eru algrónir og mest um 0,6 m á hæð. Kofinn sést á loftmynd aftur í skýrslunni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ljósmynd JG80

DA-198:080 tóft skemma

65°25.162N 21°44.729V

Tóft er 3-4 m suðaustan við mjólkurhúsið/þvottahúsið 048, fast austan við bæjarlæk. Á þessum stað sést torfhús á ljósmynd sem talin er tekin um 1900. Í túni sem hér er óslegið og fremur þýft. Á ljósmyndinni sést húsið undir þaki og hefur gafl snúið mót austri. Hugsanlegt virðist að reyksháfur sé á því en erfitt þó að staðfesta. Ekki er ljóst hvaða hlutverki það gegndi. Tóftin er enn vel greinileg. Hún er algróin og einföld og stendur í dálitlum halla mót austri, ofan við beðasléttur 069. Einföld tóft og nokkurnveginn ferhyrnd, engar dyr sjást, stærð 7 x 7 m. Vesturveggurinn er fast uppvið lækjarfarveginn og

verður að teljast mjög líklegt að vatni hafi verið veitt inn í húsið til einhverra nota þótt ekki sjái þess merki nú. Fremur veglegir veggir, allt að 1 m á þykkt og 0,3-0,4 m háir. Botn rústar er eilítið grafinn inn í hallann að læknum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ljósmynd JG77

DA-198:081 brú

65°25.149N 21°44.681V

Brú 081, horft í suður.

Meðfram austurhlið beðasléttna 069 er skurður sem liggur frá norðri til suðus (sjá 101). Yfir hann liggur hlaðin brú. Tún, á mörkum ræktar og óræktar. Brúin er algróin - hefur líklega verið kerruvegur. Breidd er hátt í 3 m en lengdin rétt rúmlega skurðbreiddin, um 1 m. Brúin er gróin að ofan en ef gægst er undir sést að hún er grjóthlaðin. Að sunnan er raunar mjög stór steinn sem hefur verið hluti af hleðslunni. Ekki er að sjá að brúin sé sýnd á túnakortum en þó ekki víst að kortagerðarmenn hefðu ráðist í slík smáatriði.

Hættumat: engin hætta

DA-198:082 mannvirki tún

65°25.076N 21°44.575V

Beðasléttur eru norðaustast á Traðarvelli 018, um 200 m SSA af skólahúsi. Grösug tún, óslegið og smápýft. Alls sjást 6 sléttur á þessum stað, fremur óljósar, og ná yfir svæði sem er alls um 40 x 30 m stórt. Þær liggja SV-NA og fylgja hallanum í túninu sem er ekki mikill en þó heldur meiri en á flestu sléttum næst bæ. Að jafnaði er hver slétta um 5 m breið og greinilegar rásir á milli. Þær eru lítið kúptar. Austasta sléttan er styst, um 16 m löng en þær lengjast eftir því sem vestar dregur og sú vestasta er milli 35 og 40 m löng. Þetta helgast af legu landsins, lengd brekkunnar sem þær eru í. Við NA endann á þeim er skurður sem liggur NNA-SSV og hefur tekið við frárennsli. Hann mætir rásinni sem bæjarlækur 064 rennur eftir skammt norðar. Slétturnar sjást á loftmynd aftar í skýrslunni.

Hættumat: engin hætta

Hugsanleg fornleg rúst er fast utan við syðri túngarð 065 að sunnanverðu. Þurrt holt, þýft en grasi gróið.

Meint tóft 083 er hér sýnd innan hringsins. Loftmynd tekin úr flygildi, horft í suður.

Hér er jarðlæg þúst en þó með svo reglulegu lagi að verður að teljast líklegt að sé mannvirki. Hún er alls um 12 x 8 m á stærð og sést fyrst og fremst vegna dældar að innanverðu (um 7 x 3 m stór N-S) - ytra byrði er óljósara. Dældin er fremur slétt og grasi vaxin en hugsanlegir veggir eru þýfðir og gróskuminni, 2-3 m breiðir og vart nema 0,2-0,3 m á hæð. Ekkert grjót sést í hleðslum. Bíslóði liggur gegnum túngarðinn skammt sunnan við rústina og sveigir svo áfram yfir hana frá austri til vesturs í átt að fjalli. Önnur hugsanleg þúst er um 20 m austar en fremur ósannfærandi mannvirkjaleifar (sjá 083b á korti).

Hættumat: engin hætta

Garðlag er rétt tæpa 20 m suður af grunni tóvinnuhúss 063. Gróinn lækjarbakki. Einsýnt þykir að garðurinn hafi átt að veita læk, sem annars hefði runnið heim undir tóvinnuhúsið, beint í vestur, í átt að Ólafsdalsá. Lækurinn rennur um mýrara og síðan eyrar í hlykkjum en tekur stefnuna hér um bil beint í vestur eftir að komið er að garðinum. Garðurinn er einfaldur, liggur frá litlu aflöngu holti og til vesturs í átt að Ólafsdalsá en fjarar þar út. Alls er hann 25 m langur, líklega torfhláðinn, 0,3-0,4 m á hæð og breiddin er svipuð. Á loftmynd sést að garðstubbur er einnig ofan eða austan við holtið litla í beinu framhaldi en sá stubbur er varla nema um 5 m langur.

Hættumat: engin hætta

DA-198:085 mannvirki áveita

65°24.925N 21°44.651V

Grunnur skurður austan við tóvinnuhús, horft í austur. Yfirlitsmynd af skurðakerfinu og garði 084 má finna undir fornleif 063.

að suðausturhluta tóvinnuhúss og dýpkar eftir því sem nær dregur húsinu - þar er djúp skora (allt að 0,7 m djúp). Alls er þessi skurður um 12 m langur en þess ber þó að geta að tenging milli skurðanna tveggja er fremur óljós. Engin tenging sést við Vélalækinn, sem rennur skammt norðar. Ekki er óhugsandi að hér hafi verið þvegin ull - þá næst tóvinnuhúsi - þótt líklegra sé að hún hafi verið tilbúin til vinnslu þegar hún kom í vinnsluhúsið, einkum sú ull sem var flutt lengra að en úr Ólafsdal.

Hættumat: engin hætta

DA-198:086 gryfja óþekkt

65°24.973N 21°44.516V

Gryfja, líkast til manngerð, er á holti 20 m utan eða sunnan við syðri túngarð 065. Þetta er um 120 m ANA af grunni tóvinnuhúss 063. Þýft, þurrt holt. Regluleg gryfja með jöfnum brúnum á þrjár hliðar en óljósum kanti að norðanverðu. Hún snýr hér um bil austur-vestur og er um 7 x 3 m að stærð, gróin og fremur flöt í botni. Hliðar eru jafnar og algrónar, sjást ekki í þeim hleðslur, hæð rúmlega 1 m ef staðið er innan gryfju. Hlutverk þessa mannvirks er óvíst.

Hættumat: engin hætta

DA-198:089 náma rista

65°24.971N 21°44.560V

Fast utan eða sunnan við syðri túngarð 065 sjást merki um manngerðar dældir eða skurði, líklega eftir torfristu. Þetta er um 40 m ofan eða austan við kerruveg 007.

Þurrt holt. Lækkar snarlega niður af því til suðurs þar sem mógrafir eru 052. Mosapembur hér og þar. Ekki mikil ummerki en líkist þó nokkuð mógrofum þótt ekki geti það verið á svo þurru holti. Á nokkrum stöðum sjást reglulegir kantar utan í dældum í holtinu - dýpt 0,2-0,3 m. Svæðið er nokkuð samfellt og endar í dæld sem líkist vatnsstæði en er þó er þurrt þegar þetta er ritað. Svæðið er um 30 m í þvermál.

Hættumat: engin hættu

Vegur 090, horft í suður.

DA-198:090 vegur leið

65°25.146N 21°44.832V

Vegur liggur meðfram vesturhlið túnsins, í sneiðing utan í brattri brekku. Vegurinn hefur legið meðfram vesturhlið túns, utan í brattri brekku sem markar það að vestan - frá tröðum 012 til suðurs og sveigir síðan upp brekkuna til SA. Vegur þessi sést ekki á túnakortum, enda strangt til tekið utan við tún. Gróin brekka, brött mót vestri. Vegurinn sést ágætlega á um 130 m löngum kafla. Hann er alveg gróinn en mótur þó vel fyrir honum og er hann víðast hvar 2-3 m á breidd en þó talsvert siginn og úr lagi genginn. Hann liggur til suðurs frá tröðum 012 (á upptök um 15 m sunnan við heimreið) og hefur væntanlega mætt kerruvegi 007 suðvestan við fjósið 004, þótt ekki sjái fyrir vegamótunum nú. Efri brúin er greinilegur grjóthlaðinn kantur, misheillegur en víða úr mjög stóru grjóti sem sumt er hrúðið inn á brautina sjálfa. Það virðist ekki vera grjót sem hefur verið sprengt fyrir, eins og víða sést í húsveggjum úr tíð Torfa. Heillegasti hlutinn af hleðslunni er suðaustast uppi á brekkubrún, hlaðið horn sem er aðiens gróið að hluta. Neðri kantur vegarins hefur verið lagaður til en sér ekki mikið fyrir hleðslum af nema helst nyrst. Sennilega hefur þetta verið kerruvegur þótt hann sýnist mjór á köflum. Hleðsla að ofanverðu nær allt að rúmum metra á hæð.

Hættumat: engin hættu

Gata 091, horft í suður.

21°44.910V

1905.

DA-198:091 vegur leið

65°25.140N 21°44.832V

Mjór vegur sést í sneiðing niður brekkuna sem markar túnið til vesturs. Hann liggur frá vegi 090 og til suðurs hér um bil beint vestur af fjósi 004 og hlöðu 006. Grösug og brött brekka. Gatan hefur legið frá Ólafsdalseyrum og upp á veg 090. Hún liggur fyrst til norðvesturs en tekur svo skarpa beygju niður til suðurs, skáhallt niður brekkuna, og niður á eyrararnar. Alls er hún sýnileg á tæplega 50 m löngum kafla og er víðast hvar 1 m á breidd eða tæplega það. Gatan er alveg gróin, smáhlykkur á henni neðst. Líklega er þetta hesta- eða kúagata þótt hún gæti hafa verið lagfærð af manna höndum.

Hættumat: engin hætta

DA-198:092 brú brú 65°25.220N

Leifar af grjóthlaðinni brú eru nyrst á deiliskipulagssvæði, 130-140 norðvestur af skólahúsinu. Brúin er hlaðin yfir skurð sem afmarkar túnskika með beðasléttum, sjá 093. Túnstykki þetta er norðan við stykki sem kallaðist Steintröð (sjá 043). Þetta er 10-15 m ofan og austan við heimreiðina. Brúin er ekki sýnd á túnakortum. Brúin liggur yfir skurðinn, næstum gróin en sér í stórt og ávalt grjót í hliðum og á einhverjum tímavarki virðist járn og jafnvel timbur hafa verið lagt yfir grjótið. Brúin virðist hafa verið akfær og mótar fyrir hjólförum í túninu sunnan við. Leiðin hefur legið N-S yfir skurð sem liggur A-V. Hún er um 4 m breidd, lengd um 3 m. Væntanlega hefur þessi leið einfaldlega legið út á túnið, sem kemur fyrst fyrir á túnakorti

Hættumat: engin hættu

DA-198:093 mannvirki tún

65°25.245N 21°44.934V

Beðasléttur eru á stykki skammt norðan við deiliskipulagssvæði, á stykki sem nefnist Skottið. Það markast af skurðum og er norðan við Steintröð 043, 130 m norðvestur af skólahúsi. Ofar eru tún sem heita Efri- og Neðri-Skjöldur. Grasi vaxið tún, nú ekki slegið. Túnskikinn er mjög vel afmarkaður af skurðum á þrjá kanta og er þakinn beðasléttum. Í túninu voru mældar upp níu beðasléttur á svæði sem er alls um 55 x 45 m stórt frá norðri til suðurs. Þær liggja frá austri til vesturs. Svæðið er þýft og af þeim sökum ekki mjög greinileg skil á milli sléttna. Sléttur á þessu svæði eru heldur breiðari en aðrar sléttur sem eru nær skólahúsi - algengasta breidd er um 5 m en á þessu svæði eru þær á bilinu 6-7 m breiðar. Nokkur halli er á túninu til vesturs og má vera að meiri breidd sléttna tengist hallanum. Sléttur hér eru ekki kúptar en skurðir á milli eru dýpri en víða annarstaðar (0,3 m). Fram af sléttunum til vesturs er enginn skurður en þar er brattur bakki sem ræsin milli beðanna liggja fram af.

Hættumat: engin hættu

DA-198:094 brú

Á ljósmynd frá því um 1900 sést að brú hefur verið yfir Ólafsdalsá um 190 m norðvestur af skólahúsi, beint niður af stykki þar sem sjást beðasléttur 093. Á þessum slóðum er áætlað að gera brú skv. deiliskipulagstillögu. Áreyrar eru beggja megin við ána. Engar leifar sjást nú af brúnni. Af myndinni að dæma hefur hún verið úr timbri, að líkindum með grjóthlöðnum undirstöðum og sennilega nægilega breið fyrir hestvagn. Vegur virðist hafa legið að brúnni úr vestri en engin merki sjást um hann nú, og ekki heldur um brúna.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ljósmynd JG77

DA-198:095 vegur leið

Upphlaðinn vegur liggur upp að gamla bæjarhólnum (001) úr vestri og virðist skv. gömlum túnakortum hafa legið í beinu framhaldi af tröðunum 012. Vegurinn sést um 50-60 m austur af skólahúsinu og liggur þaðan upp á bæjarhól. Vegurinn virðist hafa verið frábrugðinn tröðunum 012, enda samanstóðu þær af tveimur traðarveggjum en þessi vegspotti virðist vera upphlaðinn. Vegur þessi er vel sýnilegur og liggur til austurs að bæjarhólnum. Hann er sýnilegur á um 45 m löngum kafla en austurendinn virðist hverfa undir suðurbrún unglegs kálgarðs sem er utan í bæjarhól. Hann er víðast hvar um 3 m breiður og allt að 0,5 m hár - bungumyndaður í sniði. Hugsanlega hefur verið ræsi meðfam honum að norðanverðu. Hugsanlegt er að þetta séu leifar af gamla veginum heim að bæ en að einungis vesturhlutanum hafi verið breytt í traðir eftir að skólahúsið var reist.

Hættumat: engin hættu

DA-198:096 heimild um brú

Á ljósmynd frá því um 1900 sést að brú var yfir Ólafsdalsá hér um bil beint niður eða vestur af beðasléttum 071, en þær eru sunnan við fjósið 004. Þetta er um 160-180 m suðvestur af skólahúsi. Hálfgrónar áreyrar. Brúin virðist hafa verið áþekk annarri brú sem var norðar, sjá 094, timburbrú með grjóthlöðnum undirstöðum. Hún uppgötvaðist á myndinni eftir að vettvangsvinnu lauk og staðurinn var því ekki skoðaður á vettvangi. Engin ummerki sjást um brúna á loftmynd, og ekki heldur um veg sem hefur legið að henni af myndinni að dæma.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ljósmynd JG80

DA-198:097 mannvirki tún

Á loftmynd sem tekin var úr flygildi í júní 2016 sjást grunnir skurðir í túni 20-30 m norðaustur af skólahúsi, handan við bæjarlæk. Sennilega eru þetta ummerki um jarðabætur frá því í tíð Torfa, þó ekki beðasléttur. Skurðirnir sjást ekki á lóðréttum loftmyndum og ekki heldur á ljósmynd frá því um 1907. Á túnakorti frá 1888 sést dökk lína á svæði sem einn skurðanna er og virðist geta verið garður fremur en skurður.

Rásir í túni 097, horft í norður. Loftmynd tekin úr flygildi.

Tún. Girðing liggur nú yfir skurðina. Hér sjást a.m.k. fjórir samsíða skurðir frá suðvestri til norðausturs og eru a.m.k. 10 m á milli þeirra. Hver skurður er a.m.k. 20-30 m langur en það þyrfti þó að skoða betur. A.m.k. einn þeirra hefur legið út í bæjarlæk þar sem hann rennur í totu eða sveig fyrir austan skólahúsið. Hugsanlega eru hér lókræsi. Svæðið er alls a.m.k. um 80 x 80 m stórt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Túnakort 1888

DA-198:098 mannvirki tún

Skurður liggur milli túnanna Steintraðar (043) og Skjaldar. Skurður þessi hefur átt að vetia vatni til vesturs og m.a. rennur bæjarlækur í hann um miðbikið úr suðri og áfram niður túnið. Skurður þessi er sýndur á túnakorti frá 1905 og sennilega einnig að hluta á eldra korti frá 1884. Skurður þessi var ekki skoðaður á vettvangi.

Handgrafinn skurður, algróin tún í kring.

Hættumat: engin hætta

DA-198:099 mannvirki tún

Skurður liggur út frá skurði 098 um 140 m NV af skólahúsi og markar af túnskika sem beðasléttur 093 eru í til austurs og suðurs. Handgrafinn skurður. Hann liggur fyrst rúma 40 m til suðvesturs og sveigir síðan beint í vestur rúma 20 m til viðbótar. Á honum þar er grjóthlaðin brú 092. Skurðurinn var ekki skoðaður sérstaklega á vettvangi.

DA-198:100 heimild um brú

Á túnakortum frá 1884 og 1888 sést að mannvirki, líklega brú, var á skurði 098 um 120 m hér um bil beint norður af skólahúsi. Tún eru kringum skurðinn. Staðurinn var ekki skoðaður á vettvangi.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Túnakort 1884; túnakort 1888

DA-198:101 mannvirki tún

Handgrafinn framræsluskurður liggur austan við beðasléttur 069 og 070. Yfir hann liggur grjóthlaðin brú 081. Grasi gróið tún. Skurðurinn liggur norður-suður og hefur vafalaust átt að taka við afrennsli frá sléttunum, enda hallar þeim niður að honum. Hann er alls rúmlega 70 m langur, á upptök sín í túni sunnan við sléttunarnar og liggur norður í bæjarlæk 064. Hann var ekki skoðaður sérstaklega á vettvangi.

Hættumat: engin hætt

DA-198:102 heimild um útihús

Skv. túnakortum frá 1884 og 1888 stóð útihús fast sunnan við þar sem nú sést grunnur undan hlöðu 006. Engin hús sjást á þessum stað á yngri kortum en reyndar er hugsanlegt að yngri hlaða 006 hafi teygst sig inn á þetta svæði. Tún. Ekki sjást augljósar leifar af mannvirki á þessum stað og sennilegt að því hafi verið raskað við seinni tíma byggingar.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Túnakort 1884; Túnakort 1888

DA-198:103 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakortum frá 1884 og 1888 var lítill afgirtur skiki, líklega kálgarður, sunnan við hlöðu 006 og mannvirki 102, sem stóð suður af henni. Ekki sést mannvirki á þessum stað á yngri kortum, frá 1905 og 1918. Grasi vaxið tún. Engar minjar eru sjáanlegar.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Túnakort 1884; túnakort 1888

DA-198:104 heimild um útihús

Samkvæmt túnakortum frá 1884, 1888 og 1905 stóð mannvirki, líklega útihús, fast neðan eða vestan við suðurenda hlöðu 006. Sennilega er það enn til staðar á túnakorti frá 1918 en er þá sýnt líkt og sambyggt hlöðunni. Hugsanlega hefur þetta verið hesthús sem sagt er að hafi verið við hlöðuna. Á ljósmynd sem tekin er um 1900 virðist þó sem þarna sé stakstætt hús, líklega með bárujárnsþaki. Grasi gróið tún. Ekki sést nú mannvirki á þessum stað.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Túnakort 1884; Túnakort 1888; Túnakort 1905

DA-198:105 garðlag túngarður

Af túnakortum og gömlum ljósmyndum má sjá að túngarður var meðfram túninu að vestanverðu. Hann er nú að mestu horfinn. Garðurinn virðist hafa legið frá mynni traðanna 012 bæði til norðurs og suðurs, meðfram vesturbrún túnsins. Sá leggur sem lá til suðurs lá í það minnsta suður fyrir fjós og hlöðu (004 og 006) og hefur jafnvel tengst túngarðsbút sem var við eldri mörk túnsins en er nú horfinn í tún (sjá 047). Tún - markast að vestan af bratttri brún niður til vesturs. Bútur af garðinum sést sunnan traðanna, á kafla sem er a.m.k. 40 m langur. Því miður fórst fyrir að mæla hann upp á vettvangi en í raun markar garðurinn efri brún vegar sem var mældur og ber hér númerið 090. Garðurinn sést á loftmyndum sem voru teknar úr flygildi á staðnum. Hann er gróinn en ágætlega stæðilegur. Þess má geta að mörg stig eru til af túngörðum í Ólafsdal og ganga hér undir nokkrum númerum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

DA-198:106 heimild um útihús

Hús er sýnt á túnakorti 1882-83 fast norðan við traðirnar 012 og nánast við norðvesturhorn skólahússins. Staðurinn var ekki skoðaður á vettvangi en þó nær víst að þar sjást engar mannvistarleifar á yfirborði. Ekki er ljóst hvaða hlutverki húsið gegndi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1882-1883

DA-198:107 heimild um útihús

Hús á túnakorti 1882-83 fast norðan við traðir 012, skammt frá norðausturhorni skólahússins. Staðurinn var ekki skoðaður á vettvangi en þó nær víst að þar sjást engar mannvistarleifar á yfirborði. Ekki er ljóst hvaða hlutverki húsið gegndi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Túnakort 1882-1883

DA-198:108 heimild um útihús

Rúst er sýnd á túnakorti 1882-83 sunnarlega í vestanverðu túni, 120-130 m norðvestur af rúst 019. Hún hefur verið töluvert norðar en rúst 023, hugsanlega á svipuðum slóðum og kálgarður 025 eða heldur norðar. Engar greinilegar rústir fundust á því svæði en líklegast verður að telja að kálgarður 025 hafi verið gerður á sömu slóðum eða jafnvel yngri klálgarður 047 sem er þar fast austan við.

Heimildir:Túnakort 1882-1883

5. Samantekt

Alls voru skráðir 67 minjastaðir vegna deiliskipulagsins, þar af nokkrir svo skammt utan við mörkin að rétt þótti að telja þá með. Að jafnaði er ástand minja á deiliskipulagsreit í Ólafsdal prýðilegt og minjaheildin með allra besta móti. Margar minjar frá tíma búnaðarskólans eru vel sýnilegar og henta vel til kynningar, ekki síst með hliðsjón af gögnum á borð við gamlar ljósmyndir og kort. Óvíða á Íslandi getur að líta viðlíka jarðræktarminjar og beðasléttur og í Ólafsdal. Einungis lítill hluti túnsins hefur verið sléttaður, en það er svæðið beint vestur og niður af skólahúsinu, og almennt hafa litlar framkvæmdir átt sér stað eftir að skólahaldi lauk – áfram var notast við gamla skólahúsið/íbúðarhúsið og mörg úthúsanna hafa haldið velli fram eftir 20. öld en ein stór fjárhús voru byggð til viðbótar, hér með númerið 068.

Minjar sem skráðar voru skiptast svo:

Hús undir þaki	1
Bænhús (staðs. óþekkt)	1
Bæjarhóll	1
Leifar útihúsa úr torfi og grjóti	11
Horfin útihús	6
Húsgrunnar / uppistandandi veggir	7
Brýr	5
Skurðir/áveitur	8
Vegir/leiðir	7
Beðasléttur og önnur túnrækt	7
Kvíar	1
Kálgarðar	2
Garðlög	5
Mógrafir/torfrista	2
Annað	3

Nánari úttekt verður gerð á einstökum minjaflokkum þegar skráningu á allri jörðinni lýkur.

Eins og áður kom fram voru teknar loftmyndir með flygildi þegar sól var lágt á lofti. Myndirnar gefa góða mynd af minjum, ekki síst beðasléttum og öðrum ummerkjum um ræktun. Sennilega eru ekki öll kurl komin til grafar hvað þetta varðar og nánari skoðun á myndunum gæti leitt í ljós enn fleiri ræktunarminjar sem verða gerð skil í síðari skýrslu um allar minjar í landi Ólafsdal.

Aðeins örfáar minjanna voru taldar í hættu en hér var gengið út frá núverandi ástandi minjanna en þær ekki taldar í hættu vegna fyrirhugaðrar uppbyggingar. Bæjarhóllinn, sem er skammt austan skipulagssvæðis, er eini staðurinn þar sem rask á sér stað um þessar mundir og er það vegna kartöfluræktunar á vegum Ólafsdalsfélagsins. Kanna þyrfti hvort ástæða er til að endurskoða staðsetningu kartöflugarðs.

Heimildaskrá

DI: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn* I-XV. 1857-1972.

Kaupmannahöfn/ Reykjavík.

JÁM X: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns. Eyjafjarðarsýsla*. X bindi. 1943. Kaupmannahöfn.

JJ: *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi af búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. 1847. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn.

Játvarður Jökull Júlíusson. 1986. *Saga Torfa Bjarnasonar og Ólafsdalsskóla og nemendatal Ólafsdalsskóla 1880-1907*. Búnaðarfélag Íslands, Reykjavík.

JG71: Ljósmynd frá Þjóðminjasafni Íslands.

JG77: Ljósmynd frá Þjóðminjasafni Íslands.

JG80: Ljósmynd frá Þjóðminjasafni Íslands.

Lög um menningarminjar nr. 80/2012

PP: Sveinn Níelsson. 1950. *Prestatal og prófasta*. 2. útg. Reykjavík.

Túnakort 1882/1883: Túnið í Ólafsdal [uppráttur]. Ólafur Jónsson teiknaði. Uppruni óljós.

Túnakort 1884: Uppdráttur Ólafsdalstúns 1884. Stefán Einarsson teiknaði. Ljósrit frá Örnefnasafni Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Túnakort 1888: Uppdráttur af Ólafsdalstúninu. Rögnvaldur Magnússon teiknaði. Ljósrit frá Örnefnasafni Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

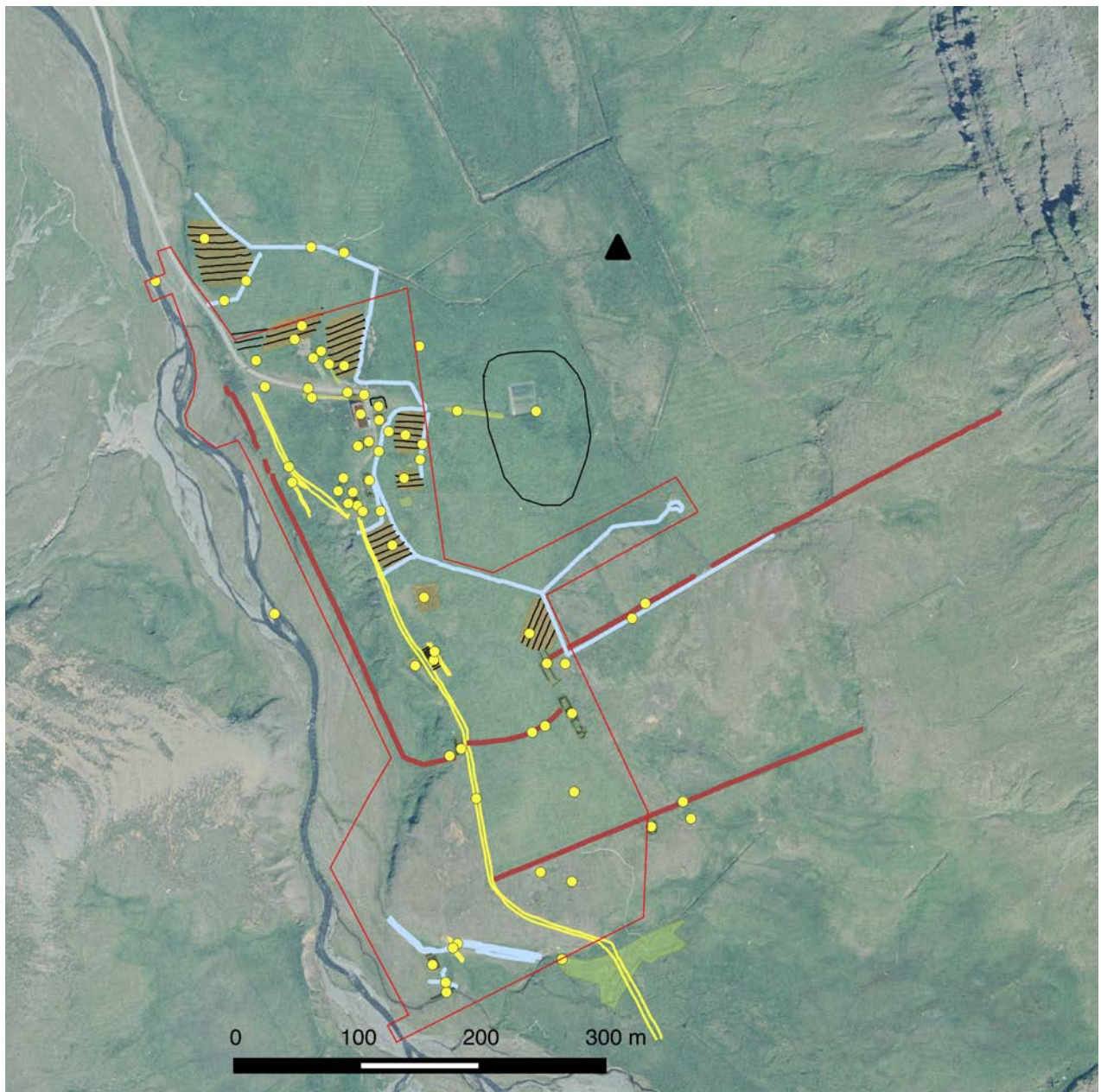
Túnakort 1905: Ólafsdalstúnið eftir mælingu skólapilta haustið 1905. Ljósrit frá Örnefnasafni Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Túnakort 1918: Uppdráttur af Ólafsdalstúni, mælt 1918, e. Jóhannes Guðmundsson, Teigi. Þjóðskjalasafn Íslands.

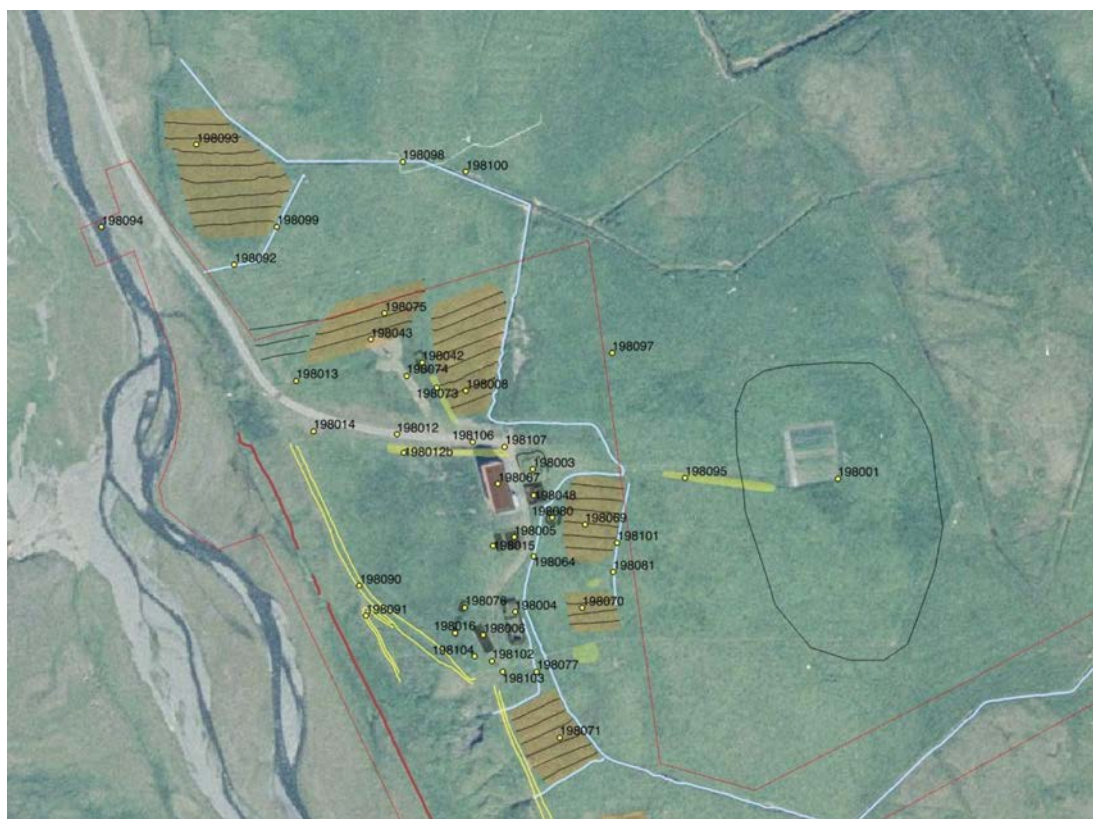
Sigrún Inga Garðarsdóttir og Andrea S. Harðardóttir. 2006. *Menningarminjar í Saurbæjarhreppi*. FS345-06411. Fornleifastofnun Íslands.

Ö-Ólafsdalur a: Örnefnalýsing Ólafsdals. Ari Gíslason skráði, heimildamaður Rögnvaldur Guðmundsson. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

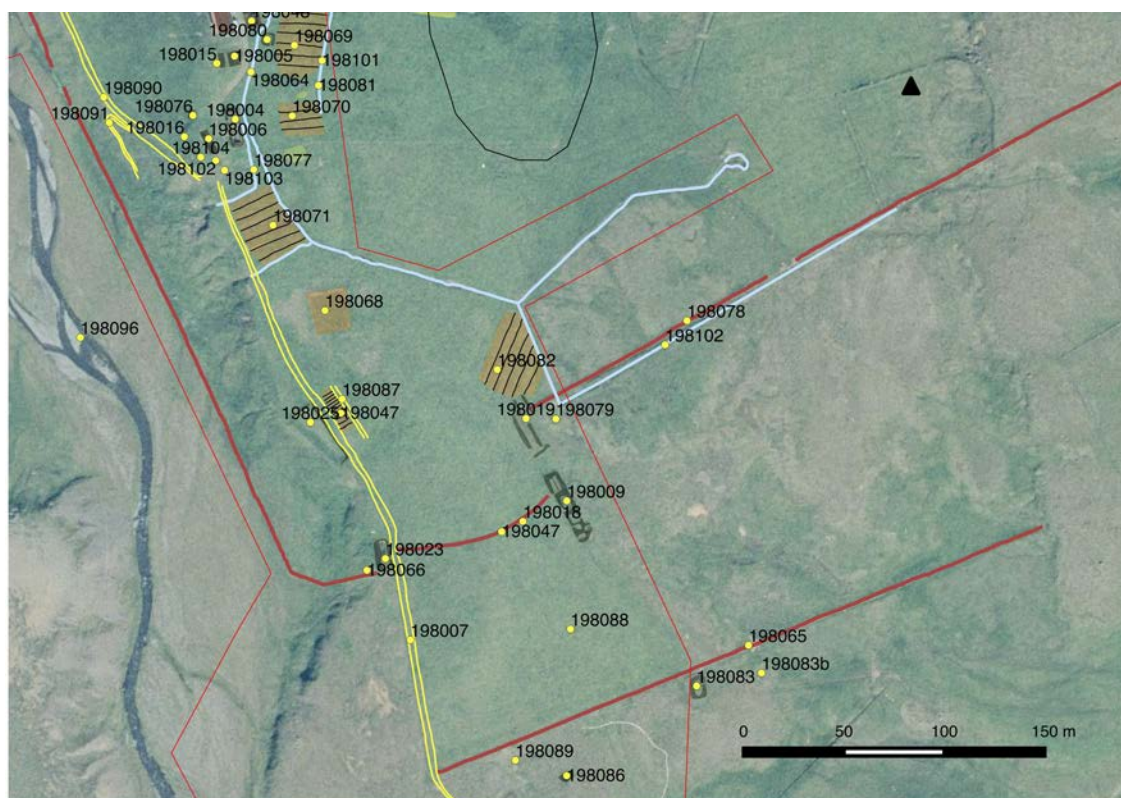
Ö-Ólafsdalur b: Örnefnalýsing Ólafsdals. Samúel Eggertsson skráði, leiðsögumaður Markús Torfason. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

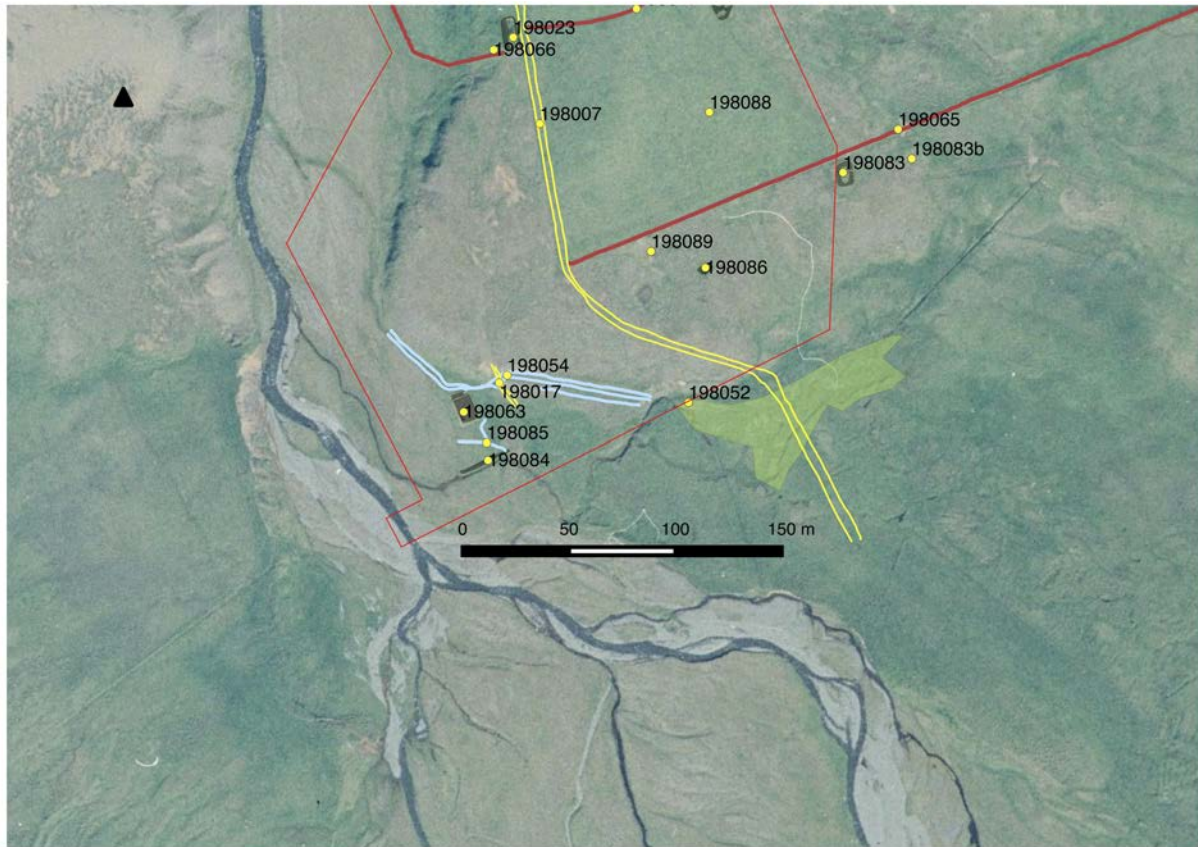
KORT 1: Yfirlit yfir allar minjar á skráningarsvæðinu. Mörk deiliskipulagssvæðisins eru sýnd með rauðum lit, fornleifar með gulum punktum, vegir með gulum línun, skurðir með bláum línun, garðlög með brúnum línun og beðasléttur með appelsínugulum lit.

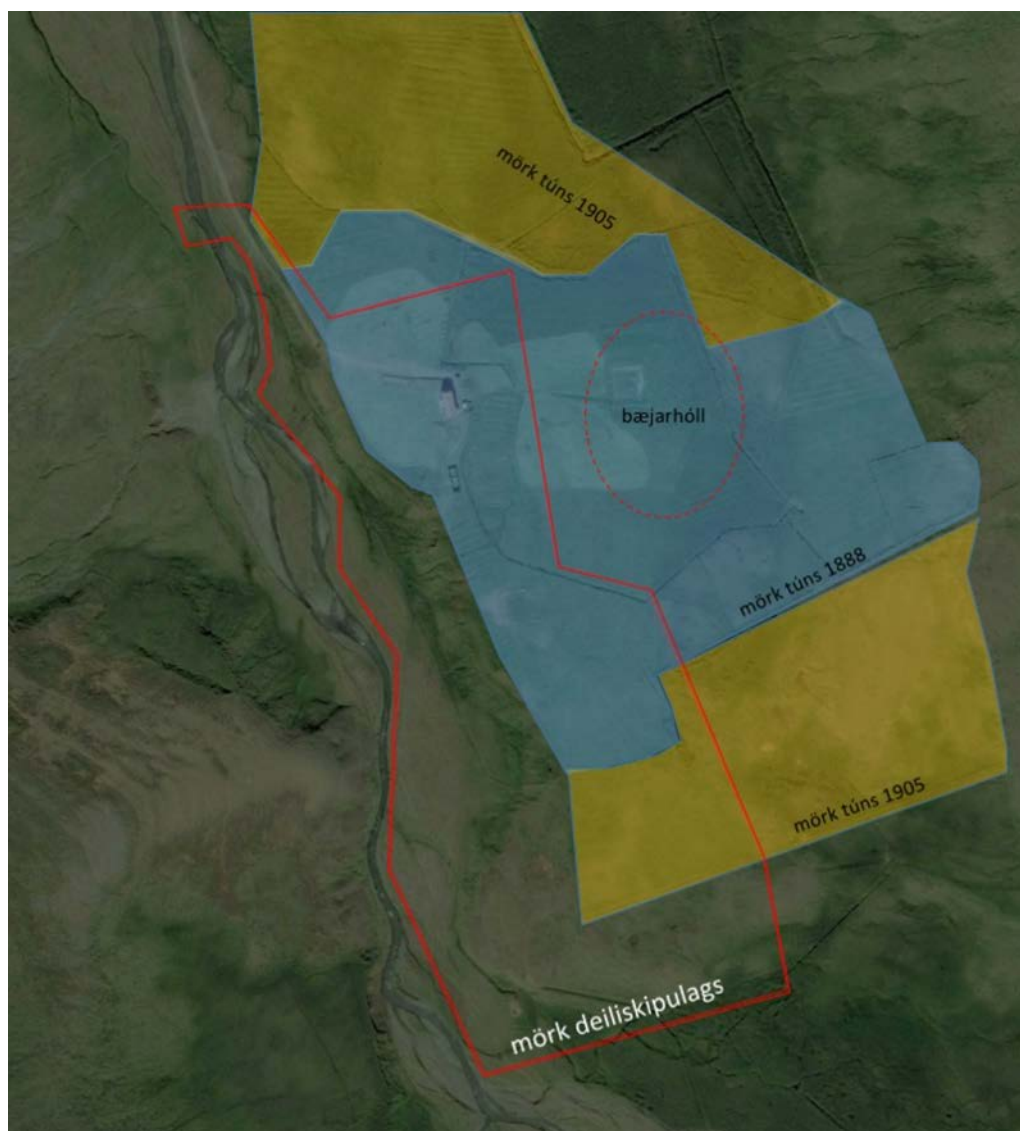
KORT 2: Minjar á norðanverðu skráningarsvæði.

KORT 3: Minjar á miðhluta skráningarsvæðis.

KORT 4: Minjar á suðurhluta skráningarsvæðis

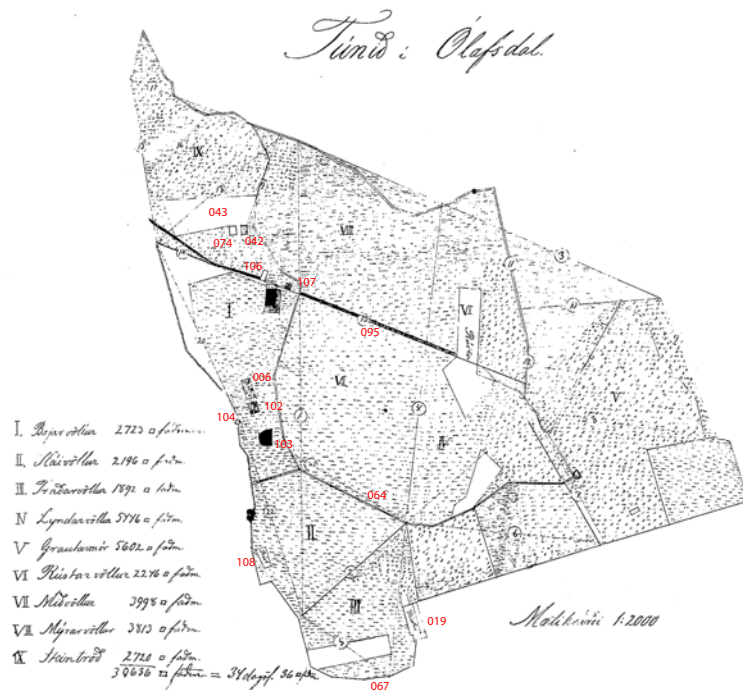

KORT 5: Mörk gamalla túnakorta og mörk deiliskipulags

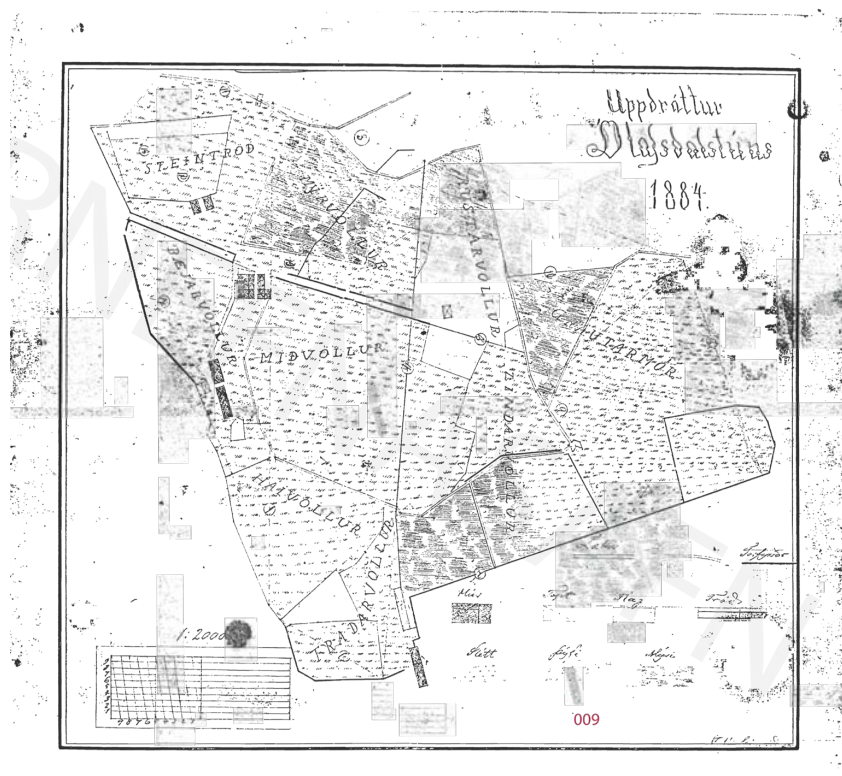
TÚNAKORT ÚR ÓLAFSDAL

Númer á mannvirkjum vísa í fornleifaskrá. Þau eru sýnd þar sem mannvirkið sést í fyrsta sinn.

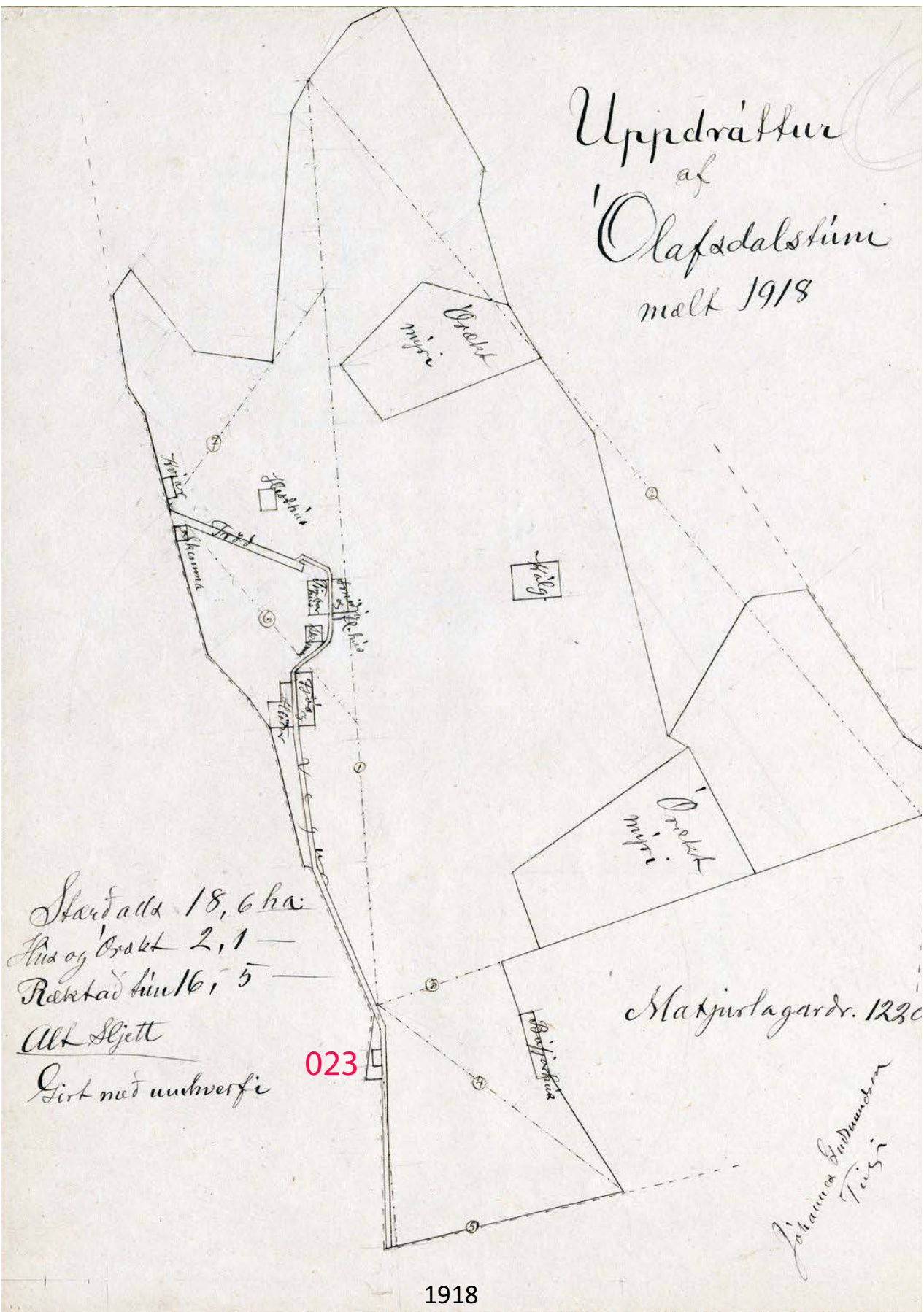
1882/1883

1884

Uppdráttur
af
'Olafsdalshúsi'
malt 1918

1918

LOFTMYNDIR

